

BULGARİSTAN EMARETİ VE TÜRKLER (1878–1908)

Osman KÖSE*

ÖZET

1877–78 Osmanlı-Rus savaşıdan sonra imzalan Berlin Andlaşması ile Osmanlı devletine bağlı muhtar Bulgar Emareti kurulmuştur. Bulgar Emareti, iç işlerinde serbest ve dış ilişkilerinde ise Osmanlı devletine bağlıydı. Bu tarihten sonra Bulgar yönetimi, daha önce Rusların yaptığı gibi, asırlardır beraber yaşadıkları Müslümanlara karşı katliam hareketine girişmişlerdir.

Bu makalede, 1878–1908 yılları arasında Bulgar Emareti yönetiminin ve Bulgar çetelerinin Türklere karşı uyguladıkları baskı, şiddet ve katliamlar nedeniyle göçe mecbur kalan Türklerin durumu araştırılmıştır

ABSTRACT

The Emergence Bulgarian State and The Turks (1878-1908)

Bulgaria emerged as a semi independent state after the Berlin treaty within the Ottoman administrative structure. This treaty was signed as a consequence the 1877-1878 Ottoman-Russian war. After this, the Bulgarian administration began an anti-Muslim massacre campaign, like the Russians did before.

The main aim of this article is to investigate the pressure, violence and massacres against the Muslim-Turks, organised by the Bulgarian gangs and the official administration. It is also proposed that the emigration of the Muslim-Turkish population to Anatolia began after this policy of violence.

GİRİŞ

Bir uç beyliği olarak sürekli batı istikametinde genişleyen ve Bizans'taki bir taht mücadelesini fırsat bilerek 1344 yılında ilk defa olarak Balkanlar'a ayak basan Osmanlıların karşısına, Balkan coğrafyasına irili ufaklı dağılmış muhtelif mezheplerden milletler çıkmıştı. Bu muhtelif milletlerden aslen Türk olup sonradan Slavlaşan Bulgarlar¹, Balkanlar'ın kuzey-doğu kısmında hüküm sürmekteydiler².

* (Yrd.Doç.Dr), Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. E-mail: kosegluosman@hotmail.com

¹ “Bulgar” adı (Volga) havzasında yaşayan bir Türk kavmi, VII-XV asrın ortalarına kadar devam eden bir Türk devleti ve bu devletin merkezi olan şehrin adıdır. V. yüzyıl sonlarında Bizans hizmetine girerek Trakya'ya yerleşip zamanla hristiyanlığı kabul ettiler. A.Nimet Kurat, “Bulgar”, *İslam Ansiklopedisi (İA)*, II, (İst.. 1993), s. 781.

² İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, Ank. 1987, s. 161.

Osmanlılar 1361 yılında Balkanlar'da önemli bir mevki olan Edirne'yi fethederek süratle ilerlemeye başladılar³.

Türker'in Rumeli'ye geçtikleri sıralarda Bulgar Çarlığında İvan Aleksandr Asen bulunuyordu. Asen, Osmanlılara şiddetle mukavemet göstermiş, fakat 1365 yılında onun ölmesiyle taht kavgalarının başlaması sonucu Bulgaristan'daki Osmanlı fütuhatı kolaylaşmıştır⁴. Bu çerçevede 1393 yılında Yıldırım Bayezid' in oğlu Süleyman Çelebi kumandasındaki Osmanlı kuvvetleri Tırnova'yı ele geçirerek Bulgar Krallığı'na son vermiştir⁵.

Balkanlar'daki bu Osmanlı inkişafı alelâde bir yağma ve gasp amacını⁶ taşımamakta, bilâkis fethedilen yerleri vatan edinme gayesi gütmekteydi⁷. Nitekim ilk olarak 1363 yılında Sultan Murat, Cenevizli gemicilerle anlaşarak mühim miktarda Türk göçmenini Anadolu'dan Trakya'ya naklettirdi⁸. Anadolu'dan Rumeli'ye çeşitli tarihlerdeki bu tür göçmen yerleştirme ve sürgünler, Rumeli'nin Türkleşmesi ve İslâmlaşmasına yardımcı olmaktadır⁹. XV. Yüzyıl ortalarına ait paşa sancakları tahrir defterleri bu bölgelerde nüfusun %80-90'a va-

³ Aşıkpaşazade, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, İst. 1992, s.57; Halil İnalçık, "Türkler ve Balkanlar", *Balkanlar*, İst 1993, s.14.

⁴ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *aynı eser*, I, s.189; Yusuf Halaçoğlu, "Bulgaristan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(TDVİA)*,VI, İst. 1992, s.396.

⁵ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *aynı eser*, I, s. 274; Yusuf Halaçoğlu, *aynı madde*, s. 397 Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, I, İst. 1989, s.212; Hoca Sadettin, *Tac'üttevarih*, Sad. İsmet Parmaksızoğlu, I, İst. 1992, s. 158

⁶ Tayyip Gökbilgin, "XVI. Asır Ortasında Osmanlı Devleti'nin Tuna Havzası ve Akdeniz Siyasetleri, Bunlar Arasındaki Alaka, Muhtelif Vecheleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi (AÜDTCFD)*,III/4, (Aralık 1955), s. 63.

⁷ Yusuf Halaçoğlu, "Kuruluşundan Günümüze Bulgaristan'da Türk Nüfusu", *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi*, Ank. 1990, s. 505.

⁸ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *aynı eser*,I, s. 166; Anadolu Türklerinin Rumeli'ye geçirilmesi muayyen bir devrede ve muayyen bâzi hâdiseler üzerine vukû bulmuş mahdut bir göç hareketi değildir. Bu geçişler zaman zaman olmak üzere Osmanoğullarının şarki Trakya'yı zabdetme teşebbüsünden önce başlamış ve senelerce sistemli bir şekilde devam etmiştir. M. Münir Aktepe, XIV. Ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair", *Türkiyat Mecmuası*,10, (1953), s. 400.

⁹ Feridun M. Emecen, "XIV. Asır Başlarında Bir Göçün Tarihçesi ve Gelibolu'da Sirem Sürgünleri", *Osmanlı Araştırmaları*, X (1990), s. 161; Anadolu'dan Rumeli'ye sürgünler, bizzat devlet tarafından planlı bir şekilde yapılmıştır. Sürgünler, ya yeni fethedilen boş ve ıssız bölgeleri şenlendirmek için veya bir kişi yâhut âile, aşiret, köy gibi bir toplumu cezalandırmak, yâni o bölgede asâyişi sağlamak için yapılırdı. Yavuz Ercan, "Devşirme Sorunu, Devşirmenin Anadolu ve Balkanlar'daki Türkleşme ve İslâmlaşmaya Etkisi". *Bellekten*, 198, (Aralık 1986), s. 695.

ran kısmının Müslüman Türklerden teşekkül ettiğini kaydetmektedir¹⁰.

Bulgaristan, fethi tamamlandıktan sonra doğrudan doğruya Osmanlı idaresi altına alınarak Rumeli Beylerbeyliği'ne bağlandı. 24 sancağa ayrılan Rumeli Beylerbeyliği'nin merkezi Sofya oldu. Rumeli eyâletinin sol ve orta kolunu içine alan bu sancaklardan Sofya, Vidin, Nibolu, Silistre, Köstendil ve Çirmen takriben eski Bulgaristan hudutlarını teşkil etmektedir¹¹. Böylece Bulgaristan'ın fethi ile 1878'e kadar süren 500 yıllık "*Bulgar Tarihi*" Osmanlı tarihi içerisinde girmiştir¹².

Osmanlı Devlet adamları fütûhat felsefelerinin gereği olarak fethettikleri yerleri sadece işgâl etmek ve askeri kuvvet yığmakla kalmadılar. Fethettikleri diğer bölgelerde olduğu gibi bölgeleri tam manasıyla kendilerine bağlayabilmek için dinî ve içtimâî teşkilatlarıyla da meşgûl oldular. Anadolu'dan buralara bir kısım nüfus nakliyle harap yerleri imara, boş yerleri iskâna ve muhtelif şekillerde yeni yerleşim merkezleri kurmaya çalıştılar¹³. Osmanlılar Balkanlar'a geldiklerinde burada hüküm süren feodal anarşiye son verdiler; köylüyü ezen eski boyarları kaldırarak muntazam bir devlet teşkilatı ve angaryaya, keyfi muamelelere meydan vermeyen sağlam bir zirâi-içtimâî nizam kurdular¹⁴.

Bulgaristan'da teşkilâtlanan bu yeni Türk idaresi fetih sonrasında, yerli Hıristiyan halkın sevgi ve güvenini kazanmaya yönelik bir siyaset izlemeye başladı. Halk dinî ve millî değerlerini yaşamada serbest bırakıldı¹⁵. Önceki idarecilerine ve Hıristiyan boyarlara nazaran hoşgörülü bir anlayış ve yönetimle karşılaşan halk da, Osmanlıları sempati ile karşıladı¹⁶. Öyle ki Türklerin eline düşmeyi Frenklerin eline düşmekten yeğ gördüler¹⁷.

¹⁰ Yaşar Yücel, "Balkanlar'da Türk Yerleşmesi ve Sonuçları", *Bulgaristan'da Türk Varlığı 1*, Ank. 1987, s.69.

¹¹ M. Hüdâi Şentürk, *Osmanlı Devlet'inde Bulgar Meselesi (1850-1875)*, Ank. 1992, s. 5.

¹² A. Nimet Kurat, "Bulgaristan", *İA*, II, İst. 1993, s. 799.

¹³ M. Münir Aktepe, *aynı makale*, s. 400; Bilâl N. Şimşir, "Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu", *Bulgaristan'da Türk Varlığı 1*, Ank. 1987, s. 47.

¹⁴ Halil İnalçık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, İst. 1992, s. VII; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, VII, Ank. 1987, s. 84.

¹⁵ Halil İnalçık, "Türkler (Osmanlılar)", *İA*, XII/2, İst. 1993, s. 292.

¹⁶ M. Hüdâi Şentürk, *aynı eser*, s.7; Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, II, İst. 1990, s. 47; Salâhi R. Sonyel, "Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğu'nu Parçalama Çabalarında Hıristiyan Azınlığının Rolü", *Belleten*, 195, (Aralık 1985), s. 648.

¹⁷ Paul Wittek, "Ankara Bozgunundan İstanbul'un Zabtına" *Belleten*, 27, (Temmuz 1943), s. 566.

İdarî açıdan teşkilâtlanmaları yapılan Bulgarların Patriklikleri lağvedilerek İstanbul'daki Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlandı (1394)¹⁸. Bu durum merkezî yönetimin kaçınılmaz bir sonucuydu. Bulgar Patrikliği'nin Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlanması, Rum din adamlarının Bulgarları "Rumlaştırma" faaliyetlerine girişmesi ile ride Bulgar isyanlarının nedenlerinden birisini oluşturacaktır¹⁹. Rum din adamlarının "Rumlaştırma" faaliyetleri sonucu XVIII. Yüzyılda işlenmiş ne bir Bulgar dili ve ne de bir Bulgar edebiyatından söz etmek mümkündür. Bu yüzyılda kadar yeryüzünde Bulgarca yazılmış üç kitap bulunmaktaydı²⁰.

XVIII. yüzyıla kadar küçük çapta mahalli olaylar hariç Bulgarların Osmanlı idaresine karşı bir isyan hareketi ve girişimi olmamıştır. Zaten XVIII. asrın ortalarında dünyada Bulgar adıyla bir millet tanınmıyordu. Bu tarihlerde Balkanları dolaşan âlim ve seyyahlar, Tuna nehri ile Ege denizi arasında yalnız Türklerden ve Rumlardan bahsetmektedirler²¹. Bir Bulgar millî bilinci henüz uyanmadığından Rum din adamlarının faaliyetlerinin bir semeresi olarak Bulgarlar kendilerini Rum olarak kabul ediyorlardı.

Bulgarları bir millet bilinciyle uyandırmaya yönelik faaliyetler ilk defa XVIII. yüzyılın ikinci yarısında başladıysa da²², bu konuda asıl dönüm noktası 1828/29 Osmanlı-Rus savaşında Rusların Edirne'ye kadar gelmesiyle gerçekleşmiştir. Ruslar, Balkanlar'da kendilerine yakın bir dil konuşan Bulgar topluluğunu görünce²³, onları daha iyi tanımayı ve aralarındaki ilişkileri geliştirmeyi düşündüler. Şark meselesinin bir parçası olarak Osmanlıları Balkanlar'dan atabilmek ve akabinde sıcak denizlere inebilmek için dinî, sosyal ve kültürel yapıları gereği Bulgarlar, Ruslar için tarihi emellerini gerçekleştirebilecek önemli bir vasıta niteliğindedi.

¹⁸ Halil İncalcık, *aynu eser*, s. 19.

¹⁹ Bilâl Şimşir, *Rumeli'den Türk Göçleri*, 1, Ank. 1970, s. XXXI.

²⁰ Bilâl Şimşir, *aynu eser*, s. XXXII.

²¹ Halil İncalcık, *aynu eser*, s.17.

²² İlk defa Paisiy Hilendarski adında bir Bulgar keşişi, Bulgarları uyandırmaya çalıştı. 1762 yılında "Slav Bulgarlarının Tarihi (İstoriya Slavyanobilgariko)" adlı bir kitap yazmıştı. Bu kitap, Bulgarlara millî benliklerini hatırlatan ilk eserdir. Paisiy ile başlayan Bulgar millî uyanışına Bulgarlar yeniden doğuş (Vivrajdenyi)" derler. Bilâl Şimşir, *aynu eser*, s. XXXII

²³ Bilâl Şimşir, *aynu eser*, s. XXXVI; Mahir Aydın, "XIX. Yüzyılda Bulgar Meselesi". *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi*, Ank. 1990, s. 282.

Ruslar bundan sonra Panslavizm²⁴ politikalarının gereği olarak Bulgarlar üzerinde koruma ve kollama görevi üstlenmeye çalıştılar²⁵. Gizlice çeteler oluşturup çete faaliyetlerini destekledikleri gibi modern Bulgar okullarının açılmasını teşvik ettiler. Bu okulların açılmasını teşvik etmekteki amaçları panslavist fikirlerine hizmet edecek gençler yetiştirmektir²⁶. Bulgar isyanlarını yönetenler ve halkı isyana teşvik edenler bu okullardan yetişen ve daha sonra bunun uzantısı olarak eğitim için Avrupa ülkelerine giden gençlerdir²⁷.

Rusların destekledikleri Bulgar çete ve komitelerinin, halkı isyana kışkırtmaya yönelik faaliyetleri sonucu 1835'te Tırnova'da²⁸, 1841'de Niş'te²⁹, 1850'de Vidin'de³⁰ ve 1868'de de Tuna vilâyetinde Osmanlı idaresine karşı isyan hareketleri oldu³¹. Osmanlı idaresine karşı yapılan bu isyanlarda, her ne kadar Rusların kışkırtmaları ve ayrılıkçı Bulgar komitelerinin halkı sürekli isyana yönlendirmeleri önemli rol oynuyorsa da, halkı bu isyanlara iten önemli âmillerden birisi de içinde buldukları idarî ve sosyal meseleler ile yerel yöneticilerden karşılaştıkları zorluklardı³². İsyanlara katılan halk, isyanın gerekçeleri kendilerine sorulduğunda, mütesellimlerin, köy ağalarının ve subaşuların zorbalıklarından bahsediyor; hükümetin bunlara bir çözüm bulması gerektiğinin ve hareketlerinin bu tür zorba idarecilere karşı olduğunu belirtiyorlardı.

Osmanlı devlet adamları isyanlar sonrasında idarî, malî ve sosyal alanlarda ıslahat teşebbüslerinde bulundularsa da, Bulgar çete ve komitelerinin halkı sürekli ayrılıkçılığa yönelik isyan hareketlerine teşvik etmesi, Rusya'nın da dışardan geleceğe yönelik vaatlerde bulunması nedeniyle başarılı olamadılar. Aksine isyan fikri ve müstakil bir idare kurma düşüncesi her geçen gün Bulgar halkı üzerinde etkili olmaya başladı. 1870 yılında Bulgar Eksarhlığı'nın kurulması ve ba-

²⁴ "Panslavizm" tâbiri ilk defa, 1826 yılında Slovak yazarlardan İ. Herkel tarafından kullanılmıştır. "Verus Panislavismus (Hakiki Panslavizm)" tabirini ilmî literatüre sokmuştur. Herkel, edebî- ilmî panslavizmle bütün Slav kavimlerinin kültür sahasında karşılıklı alış-verişlerini kastettiği gibi, siyâsî sahada bütün Slav kavimlerinin bir devlet halinde birleşmelerini bir gaye olarak almıştı. A Nimet Kurat, "Panslavizm" *AÜDTCFD*, XI/2-4, (Haziran-Eylül-Aralık), s. 242.

²⁵ Cevdet Küçük, "Bulgar İhtilali (1876) İngiliz Kamuoyunda Uyandırdığı Tepki ve Bunun Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Tesiri", *Güney Avrupa Araştırma Dergisi*, .8-9, (1980), s. 118.

²⁶ Bilâl Şimşir, *aynu eser*, s. XLI.

²⁷ Bilâl Şimşir, *aynu eser*, s. LXII.

²⁸ Bilâl Şimşir, *aynu eser*, s.27; Enver Ziya Karal, *aynu eser*, c. VII, s.88.

²⁹ Halil İnalçık, *aynu eser*, s.29; Enver Ziya Karal, *aynu eser*, c. VII, s.88.

³⁰ Halil İnalçık, *aynu eser*, s.45.

³¹ Mahir Aydın, *aynu makale*, s.282.

³² Halil İnalçık, *aynu eser*, s..50.

ğimsız bir Bulgar kilisesinin ortaya çıkması çete faaliyetlerinin daha da artmasına neden oldu³³. Nitekim 1876 yılında Bulgar komitelerinin öncülüğünde bir isyan hareketi daha olmuş, bu da Osmanlı hükümetinin olayı kısa zamanda bastırması sonucu başarıya ulaşmamıştır. Bu isyan hareketi köklü bir ihtilal niteliği taşıdığından diğerlerinden ayrı bir özelliğe sahip bulunmaktadır. Hersek, Sırbistan ve Karadağ olaylarının da aynı döneme rastlamasıyla Rusya'nın gayretleri sonucu olaylar milletlerarası bir boyut kazanmıştır. İstanbul Konferansı'nın başlamasıyla da "Bulgar meselesi" çok farklı bir ortama girmiştir.

I- Bulgaristan Emareti'nin Kuruluşu ve Türklerin Hukûki Durumu

24 Temmuz 1875 yılında Hersek vilâyetinin Nevesin kasabasında başlayan isyan hareketleri kısa zamanda Rusya'nın da kışkırtma ve körüklemesiyle 1876'da Sırbistan, Karadağ³⁴ ve Bulgaristan'ı da içine alan topyekûn bir hâdise hüviyetine büründü³⁵. Osmanlı devletinin bir iç meselesi olan bu olaylar kısa zamanda milletlerarası bir boyut kazanarak³⁶ Rusya'nın teşviki ile Paris Muahedesi'ne (1856) imza koyan devletlerin müdahalelerine yol açtı³⁷. Rusya'nın hedefi Balkanlar'daki bütün Slavları Osmanlı hâkimiyetinden ayırarak büyük Slav birliğini kurmaktı. Eğer bunu başarabilirse 1856 Paris Muahedesi ile Avrupa devletler ailesi içine kabul edilen³⁸ Osmanlı devletinin hâki-

³³ M. Hüdayi Şentürk, *aynu eser*, s.221; M Kemal Öke, *aynu makale*, s. 255; Enver Ziya Karal, *aynu eser*, c. VII, s.7.

³⁴ Mahmut Celâleddin Paşa, *Mir'at-ı Hakikat*, Haz. İ. Miroğlu-M. Hacıoğlu-Ö. Aktaş, İst. 1979, s. 69; Enver Ziya Karal, *aynu eser*, VIII, s. 14; Kemal Baltalı, "1875 Hersek Ayaklanması Sırasında Sırbistan'ın Osmanlı Devletine Karşı Savaşa Girmek Amacıyla Karadağ'la Yaptığı Görüşmelere Dâir Bazı Önemli Belgeler", *Bellekten*, 198, (Aralık 1986), s. 833; Ahmet Cevdet Paşa, *Ma'rûzât*, Haz. Yusuf Halaçoğlu, İst. 1990, s. 224.

³⁵ Mahmut Celâleddin Paşa, *aynu eser*, s. 127; Enver Ziya Karal, *aynu eser*, VII, s. 98; Bulgar ayaklanması 2 Mayıs 1876'da çıktı. Rumî takvime göre 20 Nisan 1876 tarihinde patlak verdiği için Bulgar tarihinde "Nisan ayaklanması (*Aprinsko Vistaniye*)" adıyla geçmektedir. Bilâl Şimşir, *aynu eser*, s. LXXXVII.

³⁶ Kemal Baltalı, "1875 Hersek Ayaklanmasının Uluslararası Bir Nitelik Kazanması" *Bellekten*, 199; (Nisan 1987), s. 205; Bekir Sıtkı Baykal, "Doksanüç Harbi Arefesinde Osmanlı Devleti ile Büyük Devletler Arasındaki Münasebetler" *AÜDTCFD*, 111/2, (Ocak-Şubat 1945), s. 183.

³⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Tersane Konferansı'nın Mukarreratı Hakkında Şurâ Mazbatası" *Ankara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi (AÜEFTD)*,.9, (Mart 1954), s. 123.

³⁸ Mim Kemal Öke, "Şark Meselesi ve 11. Abdulhamit'in Garp Politikaları (1876-1909)", *Osmanlı Araştırmaları*, 111, (İst. 1982), s.252.

miyet alanını kısıtlayarak Akdeniz'e inebilme düşüncesini gerçekleştirebileceğine inanıyordu³⁹.

Rus büyükelçisi İgnatief'in isteği üzerine ve onun başkanlığında diğer büyük devletlerin temsilcileri 11-22 Aralık 1876 tarihleri arası dokuz gizli toplantı yapmışlardı. Bu toplantılarda İgnatief, Bulgaristan ve Bosna-Hersek için istenecek otonomilerin garantisi olarak buralara yabancı asker sokulması fikrini diğer devletlere kabul ettirdi. Buna göre Bulgaristan'ın tehlikede olduğu savunuluyor ve bu bölgelere özellikle asker gönderilmesi görüşü üzerinde birleşiliyordu. Böylece Türkiye'ye fiili müdahale fikri kabul edilmiş oluyordu.⁴⁰ Bu kararlar 23 Aralık 1876 İstanbul Konferansı'nda Osmanlı hükümetine kabul ettirilmeye çalışıldı. Osmanlı hükümeti ise bir taraftan İngiltere'nin kendisine karşı değişen aleyhte tutumuna bir anlam veremiyor, diğer taraftan da kararların ihtiva ettiği teklifleri devletin bağımsızlık ilkesi ile bağdaştırıyordu⁴¹. Bu nedenle 19 Ocak 1877 tarihinde iktidarda bulunan ve bulunmayan bütün devlet ricali ile Osmanlı İmparatorluğu dahilindeki dîni cemaatlerin reislerinden oluşan Meclis-i Umûmî, Avrupa büyük devletlerinin sunduğu teklifleri reddetti.

Büyük devletlerin temsilcileri yerlerine birer maslahatgüzar bırakarak İstanbul'u terk ettiler. Artık savaşa giden süreç başlamıştı. Başarısızlığa uğramasına rağmen İstanbul Konferansı'nın kararları, hem Bulgaristan Emareti'nin tesisine dair yapılan ilk proje, hem de son Osmanlı-Rus harbinin sebebi durumundaydı⁴².

Rusya bir yandan diplomatik ve askeri yönden muhtemel bir savaşa hazırlanırken, diğer yandan da asıl gayesi olan Balkanlar'da bir Slav Bulgar devleti kurabilme emellerine hazırlık için "*Bulgaristan Mülki İdâre Teşkilatı*" adıyla bir teşkilat kurulması çalışmalarını başlattı. Bu teşkilatın ilk çekirdeği 16 Kasım 1876 tarihinde atıldı ve başına da Çar'ın emriyle yüksek rütbeli Rus idarecilerinden Prens Vladimir Alexandroviç Çerkaski (1824-1878) getirildi. Rusya'nın bu faaliyetlerindeki amacı şuydu: Muhtemelen çıkacak olan Türk-Rus savaşı öncekilere nispeten bambaşka bir savaş olacak ve bir Slav devleti kurmak için savaşılacaktı. Savaş esnasında kurulması muhtemel bu devletin teşkilatlanması ile ilgilenilmeyeceğinden bu vazifeyi ifa edecek böyle bir teşkilata ihtiyaç vardı⁴³. Bu teşkilat Rusya'nın

³⁹ B. Sıtkı Baykal, *aynı makale*, s. 184; Salâhi R. Sonyel, *aynı makale*, s. 651.

⁴⁰ Bilâl Şimşir, *aynı eser*, s. CL111; Enver Ziya Karal, *aynı eser*, c. V111, s.31.

⁴¹ Bilâl Şimşir, *aynı makale*, s. CLV111; Cevdet Küçük, *aynı makale*, s. 164; B. Sıtkı Baykal, *aynı makale*, s.189.

⁴² Mahir Aydın, *aynı makale*, s. 284.

⁴³ Bilâl Şimşir, *aynı eser*, V111, s. 40.

destek ve himayesinde kısa zamanda örgütlendi ve Bulgaristan ihtilâlinin beyni durumuna geldi.

Savaş hazırlıklarına devam eden Rusya haklı sebeplere dayandığını göstermek ve büyük devletlerin desteğini alabilmek endişesiyle onlar adına savaştığı görüntüsünü vermek istiyordu. Bu maksatla, İngiltere'yi de yanına alarak "Londra Protokolü" nü hazırladı. Osmanlı hükümeti 22 Nisan 1877'de Kânûni Esâsi'ye aykırı bulunduğundan bu protokolü reddetti⁴⁴. Savaş sebebi olarak bunu yeterli gören Rusya, 24 Nisan 1877 de Osmanlı devletine resmen savaş ilân etti.

Rus ordularının Edirne'ye kadar ilerlemeleri ve şehir kuşatmaları üzerine, Osmanlı hükümetinin müracaatları ve Rusya üzerindeki dış baskılar sonucu 31 Ocak 1878'de ateşkes antlaşması imzalandı. Ruslar, henüz ateşkes antlaşması imzalamadan kendilerinin tespit ettiği 29 maddeden ibaret olan antlaşma maddelerini Ayastefanos Antlaşması'yla Osmanlı devletine kabul ettirdiler⁴⁵. 3 Mart 1878'de imzalanan bu antlaşmaya göre; Bulgaristan'a muhtariyet veriliyor. Sınırları Tuna'dan Ege denizine kadar geniş tutuluyordu ve Makedonya'nın bir kısmı da Bulgarlara terk ediliyordu⁴⁶. Böylece Rusların arzuladığı "Büyük Bulgaristan" teşekkül etmiş oluyordu.

Şark meselesinin Rumeli kısmını kendi menfaatlerine göre çizen Rusya'ya karşı Avusturya ve İngiltere'den sert tepkiler geldi. Bu devletler Osmanlı topraklarında kendilerinin de ileriye matuf hakları ve planları olduğunu iddia ediyorlardı. Bu çerçevede 30 Mayıs 1878 tarihinde Rusya ve İngiltere gizli olarak kendi aralarında anlaştilar. Ayrıca Avusturya'nın da muvafakatı sağlandı⁴⁷. Bir kongre toplanarak Ayastefanos Antlaşması üzerinde aralarında gizli olarak kararlaştırdıkları şekilde bir düzenleme yapılacaktı. Ayrıca, Osmanlı devletinin bundan sonra kendi imkânlarıyla ayakta duramayacak hale geldiğine hükmedilip, çıkarları doğrultusunda yeni menfaatler koparmaya çalıştilar. Toplanacak olan kongrede ve daha sonraları, Osmanlı devletini savunma ve toprak bütünlüğünü korumaya çalışma karşılığında Avusturya hükümeti Bosna-Hersek'i, İngiltere hükümeti de Kıbrıs'ı istedi. Mevcut durum itibarıyla Rusya karşısında zaten bitmiş olan askerî, siyasî, sosyal ve malî yönlerden çöküntü içinde bulunan Osmanlı hükümeti Bosna-Hersek'i Avusturya'ya ve Kıbrıs'ı da İngilte-

⁴⁴ Enver Ziya Karal, *aynı eser*, V111, s. 40.

⁴⁵ Bayram Kodaman, "1876-1920 Arası Osmanlı Siyasi Tarihi", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, X11, İst.1989, s.144; Enver Ziya Karal, *aynı eser*, c.V111, s.64; Ali İhsan Gencer, "Ayastefanos Antlaşması", *TDVİA*, 11, s.225

⁴⁶ Kemal Karpat, "Türkler (Osmanlılar)", *İA*, X11/2, İst. 1993, s. 364.

⁴⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *aynı eser*, V111, s.70.

re'ye vermek zorunda kaldı⁴⁸. Büyük devletlerin entrikalarının gölgesinde 13 Haziran 1878'de Berlin Kongresi toplandı.

Bismarck'ın başkanlığındaki kongrede Osmanlı devletini Mehmet Ali Paşa, Kara Todor Paşa ve Berlin elçisi Sadullah Bey temsil etti. İmza edilen Berlin Andlaşması'na göre Ayestefanos ile kurulan "Büyük Bulgaristan", Bulgaristan emareti, Doğu Rumeli Vilayeti ve Makedonya olmak üzere üçe bölündü⁴⁹. Andlaşmanın diğer maddeleri de dikkate alınacak olursa, Osmanlı devletinin toprak bütünlüğü ve hâkimiyet alanına büyük darbeler indirilmiş oldu.

Bulgaristan Emareti'ni oluşturan belli başlı şehirler Sofya, Niğbolu, Zıştovi, Rusçuk, Silistre, Varna, Şumnu, Lofça ve Tırnova'dan ibaretti. Doğu Rumeli Vilayeti ise Filibe, İslimye, Eski Zağra, Tatarpazarcığı, Burgaz ve Hasköy sancaklarından müteşekkildi. Bulgaristan Emareti, Doğu Rumeli Vilayetini de 1885 tarihinde kendi sınırları içerisinde kattı. Ayestefanos Andlaşması ile Bulgaristan sınırları içerisinde kalan Makedonya ise ıslahat yapılmak kaydıyla Osmanlı devletlerine bırakıldı⁵⁰.

Berlin Andlaşması'na göre, Osmanlı hâkimiyetine bağlı olarak kurulan Bulgaristan Emareti'ndeki Türk unsurun hukuku andlaşmanın 4. maddesi ile garanti altına alınmıştı⁵¹. Buna göre Bulgaristan Emaret idaresi Bulgaristan'daki meskûn Türk, Rûm, Rumen ve sâir toplulukların menfaat ve hukûklarını garanti altına almış oluyordu. 5. maddede ise ülkede din ve mezhep ayrılığı yapılamayacağı, farklı din ve mezhepten olanların da Bulgarlar gibi medeni ve siyasi haklardan yararlanacağı, istediği sanatı ve mesleği seçebileceği, devlet memuriyetine girebileceği belirtiliyordu⁵². Bulgaristan Emareti'nin Osmanlı devletince tanınması, azınlığın hak, hukuk ve menfaatlerinin korunması şartına bağlıydı. Bulgaristan, devlet olarak ortaya çıkarken bu hususlara riayet edeceğini garanti ediyordu⁵³.

⁴⁸ Bayram Kodaman, *aynu makale*, s. 146.

⁴⁹ Bayram Kodaman, *aynu makale*, s. 146; Kemal Karpat, *aynu makale*, s. 364; Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, IX, İst. 1992, s. 592; Ali İhsan Gencer, "Berlin Andlaşması", *TDVİA*, V, (İst. 1992), s. 516.

⁵⁰ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Mahir Aydın, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri", *Osmanlı Araştırmaları*, IX, (İst. 1989), s. 209-234; Kemal Beydilli, "II. Abdulhamid Devrinde Makedonya Meselesine Dair", *Osmanlı Araştırmaları*, IX, (İst. 1989), s. 77-95; Mim Kemal Öke, *aynu makale*, s. 259-262.

⁵¹ Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Ank. 1994, s.111.

⁵² Nedim İpek, *aynu eser*, s. 112.

⁵³ Nedim İpek, *aynu eser*, s. 112.

II- Bulgarların Türkler Üzerindeki Baskıları

A) Eşkıya Komitelerinin Müslüman Halka Baskıları

1878 yılında Bulgaristan Emareti'nin kurulmuş olduğu Osmanlı devletinin Tuna vilayetleri toprakları üzerinde 1.120.000 Türk ve 1.130.000 Bulgar yaşamaktaydı⁵⁴. Tamamen Slav unsura dayalı bir devlet kurabilmek için burada yaşayan Türkleri ya "sürmek" ya da "katletmek" gerekiyordu. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı öncesi Prens Çerkaski liderliğinde kurulan "Bulgaristan Mülki İdare Teşkilatı" üyeleri, "yumurta kırmayı göze alamayan omlet yiyemez" düşüncesiyle Tuna ve Edirne vilayetlerindeki Türkleri yerlerinden söküp atmaya veya kılıçtan geçirmeyi kararlaştırdılar⁵⁵. Bu karardan sonra 93 harbinde Tuna ve Edirne vilayetlerinden Türkleri "defetmek" ve "yok etmek" siyaseti tatbik edilmeye başlandı⁵⁶. Bu siyasetin bir sonucu olarak söz konusu vilayetlerden 500.000 Türk ya katledilmiş veya açlık ve hastalıktan kırılmıştır. Bir milyon ahalide göç etmek zorunda kalmıştır⁵⁷.

Berlin Andlaşması çerçevesinde 23 Nisan 1879'da Sobranyo adını taşıyan Bulgaristan milli meclisi Bulgar anayasasını onayladı ve 29 Nisan'da Alman Prensi Alexander Battenberg Bulgar Prensi seçildi. Bulgaristan Emaret İdaresi'nin kurulmasıyla da Rus kuvvetleri ülkeyi terk etti⁵⁸. 93 harbi süresince Rusların ve Bulgarların, ortaklaşa Türklerle karşı sürdürdüğü "sürgün" ve "yok etme" siyasetini bu defa Bulgarlar tek başına sürdürmeye başladı. Rusların gözetimi ve Avrupa'nın müsamahası dahilinde bölgeyi Türklerden temizleme operasyonu tüm şiddeti ile Balkan savaşlarına (1912) kadar sürmüştür. Bu süre içinde Bulgar idarecileri bir yandan halkı "sürmek" ve "katletmek" ile uğraşırken diğer yandan da bağımsızlıklarını ilan etme çalışmalarına başlamışlar ve 5 Ekim 1908 tarihinde bu emellerine kavuşmuşlardır. Bulgaristan topraklarında yaşayan Türklerle karşı uygulanan "soykırım", "sürgün" ve "zulüm" Bulgaristan idaresinin takip ettiği Slavist bir politikanın ürünü ve sonucudur. Bulgar çete ve komiteleri köylere baskınlar yaparak Türkleri kaçırmakta, ellerini ve ayaklarını bağlayarak işkence etmekte, boğarak veya kurşunlayarak öldürmekteydiler. Bu işlemi yapan Bulgar çetelerini o bölgenin Müslümanları yakinen tanımaktaydılar. Fakat şikâyet edecekleri mercileri yoktu. Emaret, Avrupa devletlerinin olaylara müsamahakâr

⁵⁴ Nedim İpek, *aynı eser*, s. 12; Bilal Şimşir, *aynı makale*, s. 48.

⁵⁵ Bilâl Şimşir, *aynı makale*, s. 48.

⁵⁶ Nedim İpek, *aynı eser*, s. 15.

⁵⁷ Nedim İpek, *aynı eser*, s. 40.

⁵⁸ Nedim İpek, *aynı eser*, s. 122.

ve kayıtsız davranmasından aldığı güçle Türkler üzerindeki sistemli zulmünü her geçen gün daha da arttırmaktaydı. Bulgar makamları sözde eşkıya takibi için köylere, özellikle Müslümanların yoğun olarak yaşadığı yerleşim birimlerine asker ve görevliler göndermekte, fakat gelen asker ve görevliler kendilerini gönderen makamların bilgi ve direktifleri dahilinde yağma, gasp, işkence ve katliam hareketlerine öncülük etmekteydiler. Türklerin bu hususta, Bulgar resmî makamları nezdinde yaptığı şikâyetler sonuçsuz kalmaktaydı⁵⁹. Hatta Bulgar kaza müdürleri (Naçalnik) Türklere karşı zulüm yapmada önderlik ediyorlardı. Bunlar herhangi bir resmî görev bahanesiyle beraberlerinde 300-500 kişilik Bulgar çeteleri olduğu halde köylere gelmekte ve yağmalamaktaydılar. Bu silahlı eşkıyalar, Müslüman erkekleri hapsedip kadınlara tecavüz etmekte ve evleri soymaktaydılar. Daha sonra da hiçbir şey olmamış gibi ellerini kollarını sallayarak köyleri terk etmekteydiler⁶⁰.

“Sürme” ve “sinekler gibi kurma” ile bu işi başaramayacaklarını anlayan Bulgarlar, Müslüman toplulukları din değiştirmeye zorlamaktaydılar⁶¹. Bulgar askerleri yoktan bahanelerle Müslümanlara karakolda işkence etmekte ve kendilerini suçlu düşürecek tutanaklar imzalatmaktaydılar. Bu durumda Türkler, suçlarının olmadığını beyan ederek bir üst makamdaki Bulgar mercilerine başvursalar da yine de suçlu bulunarak günlerce mahkeme kapılarında uğraştırılmakta ve işkenceye tabi tutulmaktaydılar⁶². Berlin Andlaşmasıyla Türklere tanınan hak ve hukuklar askıya alınmaktaydı. Bulgar görevlilerden destek alan ve çoğu zaman da onlarla koordineli hareket eden Bulgar eşkıyaları, köyleri kuşatarak basmakta, alenen kadınlara tecavüz etmekte, zevk için insanların vücutlarını yakmakta, organlarını kesmekte veya kan kusturana kadar feci şekilde döverek işkence etmekteydiler. Türklerin evlerinden ve üzerlerinden en kıy-

⁵⁹ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Siyasî (HR. SYS), 304/165: Varna'dan bir grup ulemadan Başvekâlete dilekçe (14 Aralık 1879); 304/16: Rusçuk kazası jurnallerinden (29 Şubat 1880); 306/64: Filibe İkinci Kitabete'nin Bulgaristan Komiserliği'nden gelen tahrirat (6 Nisan 1907); 306/54: Sadarettin Hariciye Nezareti'ne tezkere (9 Mart 1908).*

⁶⁰ *BOA. HR. SYS. 304/160: Paravadi kazası jurnallerinden (31 Ekim 1879); 305/153: Başvekâlet'ten Hariciye Nezareti'ne tezkere (22 Aralık 1880); 306/155: Bulgaristan Komiserliği'nden gelen tahrirat (5 Şubat 1905); 306/87: Bulgaristan Komiseri Sadık Paşa'dan sadarete gönderilen tahrirat (5 Mart 1905).*

⁶¹ *BOA. HR. SYS. 304/16: Meşihat'tan Başvekâlet'e tezkere (18 Şubat 1880).*

⁶² *BOA. HR. SYS. 304/16: Rusçuk kazası jurnallerinden (29 Şubat 1880); 304/288: Vidin Yahya Paşa Mahallesi Müslümanlarının Vidin Tüccar Vekâleti'ne verdikleri istid'â (23 Eylül 1885).*

metli eşyalarını, paralarını, çiftliklerindeki mahsullerini ve hayvanlarını gasbetmekteydiler⁶³.

Bulgaristan'da yaşayan Türkler, Bulgarların kendilerine reva gördüğü bu zulme bir anlam verememekteydiler. Kendilerinin Bulgarlara karşı daha önce hiçbir kaba hareketleri olmadığı gibi, kendilerine yapılan zulmü, Müslümanlık ve Hıristiyanlıkla da bağdaştıramıyorlardı. Zulüm ve baskı o dereceye varmıştı ki Emaret idaresinin daha ilk yıllarında Şumnulu Müslümanlar toplu olarak "yerlerini yurtlarını terk ederek" göç etmeyi bile düşünmeye başlamışlardı⁶⁴. Hedefleri zaten Türkleri meskûn oldukları bölgelerden sürmek olan Bulgar eşkiyaları, köylere yaptıkları baskınlarda 200-300 kişilik topluluklar halinde Türkleri kaçırmaktaydılar. Geride kalan kadın, erkek, çoluk-çocukları katledip evleri ateşe vermekteydiler. Bir tek Türk kalmamak şartıyla yerleşim birimlerinin altını üstüne getiriyorlardı⁶⁵. Bulgarlar, köylere yaptıkları bazı baskınlar esnasında Türkçe konuşmakta ve Türkler gibi giyinmekteydiler. Bu hareketleriyle de Türkler arasına kuşku ve fitne sokmak istedikleri gibi, dış dünyaya karşı da, yapılan katliamların Türkler arasındaki bir iç mesele olduğunu göstermek istiyorlardı⁶⁶.

Bahar ayları geldiğinde Bulgarlar zulümlerini daha da arttırmaktaydılar. Bütün dünya, medeni Avrupa'nın ortasındaki bu zulme seyirci kalmaktaydı. Bir yerleşim biriminden diğerine gitmek Bulgar çetelerinin yolları kesip, sadece farklı din ve ırktan diye insanları katletmesi sebebiyle mümkün değildi. Yalnız veya gruplar halinde seyahat edenlerin yolları kesilmekte, ibret olsun diye vücutları yaralanmakta ve yarı ölü bir şekilde salıverilmekteydi. Hatta insanlar çeşitli yerlerinden kesilmek suretiyle ölüme terk edilip yol kenarlarına veya umuma açık yerlere atılmaktaydılar. Bulgar eşkiyalarının bu zulümlerdeki amaçları halkın gözünü korkutup göçe zorlamak ve geri

⁶³ BOA. HR. SYS. 304/16: Rusçuk kazası jurnallerinden (18 Nisan 1880); 304/68: Rumeli-i Şarkî Vilâyeti'nde Başvekâlet'e tahrirat (7 Temmuz 1880); 306/132: Bulgar Komiserliği'nden sadarete tahrirat (19 Ocak 1893); 306/5-2: Hariciye Nezareti'nden Sofya'daki Osmanlı maslahatgüzarı Refik Bey'e tel (28 Eylül 1912).

⁶⁴ BOA. HR. SYS. 304/94: Şumnu Müslümanlarından Başvekâlet'e arzuhâl (27 Mart 1880).

⁶⁵ BOA. HR. SYS. 304/160: Paravadi kazası jurnallerinden (16 Kasım 1879); 304/55: Muhacirin Komisyonu'ndan Dahiliye Nezareti'ne tezkere (27 Haziran 1880); 304/68: Rumeli-i Şarkî Vilâyeti'nden Başvekâlet'e tahrirât (7 Temmuz 1880); 306/110: Bulgaristan umum Müslümanları adına padişaha hitâben gelen telgraf (4 Ağustos 1904).

⁶⁶ BOA. HR. SYS. 304/16: Rusçuk kazası jurnallerinden (31 Mart 1880).

dönmeye çalışanları da bu fikirlerinden vazgeçirmektir⁶⁷. Zulüm sonucu ölenlerin dinî merasimle defnine müsaade edilmemekte, topluluk halinde çukurlara gömdürülmekteydiler. Köylere yapılan baskılarda cami duvarlarına domuz eti asılarak ve haç işaretleri çizilerek ahalinin dinî duyguları rencide edilmekteydi. Camide ibadet halinde olan cemaat zorla dışarı çıkarılmakta ve din adamlarına akla hayale gelmeyen hakaretler edilmekteydi⁶⁸.

Türkler, herhangi bir merasim için başka bir yerleşim birimine gittiklerinde, hemen arkalarından çeteler tarafından mahalleleri, köyleri ve evleri yağmalamakta, kadınlar, çocuklar ve yaşlılar katlolunmaktaydı. Öte yandan Müslüman köylüler toplu halde apartopar Bulgaristan içlerine doğru sürülmekteydi. Geride kalan malları ise gaspedilmekteydi⁶⁹. Her an vukûbulan söz konusu hırsızlık, zorbalık, gasp, suikast, işkence ve cinayetler âdi vakalar haline gelmiş bulunuyordu. Suçlular cezalandırılmamakta, bilakis vatanperverler gibi dolaşmaktaydılar⁷⁰.

Berlin Andlaşması azınlıkların hukukî durumlarını, hak ve özgürlüklerini garanti altına almasına rağmen, Türkler bundan yararlanamıyordu. Arazilerini işlemeye tarlalarına dahi gidemiyorlardı. Bulgarlar, 30–40 yıllık olayları yeniden dava ederek Türkleri mahkeme kapılarında süründürmekteydiler⁷¹. Zulme maruz kalan ahalinin ise yapabildiği tek şey ilgili yerlere şikâyetle bulunmak, sabretmek, direnmek ve en sonunda göçmekten ibaretti⁷². Bulgar çetelerinin zulümlerinin yanında, resmi görevlilerin de zulümleri Türkleri tamamen kimsesizliğe, ümitsizliğe ve “öldürülmek” ile “sürülmek” arasında bir tercihe sürüklemekteydi.

⁶⁷ BOA. HR. SYS. 304/112: Köstendilli 11 Müslüman'dan Hariciye Nezareti'ne telgraf (11 Nisan 1880); 306/73-1: Roma Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne tahrîrât (1 Mayıs 1908); 306/35: Dahiliye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne tahrîrât (14 Ocak 1911).

⁶⁸ BOA. HR. SYS. 304/73: Meşihathâne'den Hariciye Nezareti'ne tezkere (4 Mayıs 1880); 306/132: Bulgar Komiserliği'nden sadarete tahrîrat (19 Ocak 1893); 306/88: Bulgaristan komiseri Sadık Paşa'dan sadarete tahrîrat (26 Ocak 1905); 304/86: Bulgaristan komiseri Sadık Paşa'dan sadarete tahrîrat (5 Ocak 1905).

⁶⁹ BOA. HR. SYS. 304/55: Muhacirin Komisyonu'ndan Dahiliye Nezareti'ne tezkere (27 Haziran 1880); 304/68: Rumeli-i Şarkî Vilâyeti'nden Başvekalet'e tahrîrât (7 Temmuz 1880).

⁷⁰ BOA. HR. SYS. 305/183: The Daily Telegraph gazetesine gelen telgraf (18 Ağustos 1880).

⁷¹ BOA. HR. SYS. 305/156: Köstendil ahali 73 Müslüman'dan Başvekalet'e mahzar (14 Kasım 1880).

⁷² BOA. HR. SYS. 305/131: Manastır vilayetinden Dahiliye Nezareti'ne tahrîrât (24 Kasım 1880).

B) Bulgar Resmi Görevlilerin Baskıları

a) Silahların Toplatılması

Ruslar, Bulgarlarla birlikte Türklere karşı icra edecekleri “*sürgün*” ve “*katliam*” politikalarına zemin hazırlamak için Türklerin silahsızlandırılması fikrini Avrupalı devletlere İstanbul Konferansı’nda kabul ettirmeyi başarmışlardı. İlk defa 26 Haziran 1987’de Tuna’yı geçen “*Don Kazak süvari tümeni*”ne Müslüman ahalinin elinden silahları toplayıp Bulgarlara dağıtması emri verilir. Bunu kısa zamanda Bulgaristan’ın her tarafında uygulayan Ruslara, silahsızlandırma işlemine Bulgarların da dahil olup olmadığı sorulduğunda “*Bulgarlar*” askerdir, “*arzuladığımız Müslümanların silahlarıdır*” cevabını vermektedirler⁷³.

Bulgaristan Emareti kurulduğu sıralarda Müslümanlar tamamen silahlardan arındırılmıştı. Müslümanların silahsız olmasından istifade eden Bulgar çeteleri hiç korkmadan ve direnme ile karşılaşmadan mahalle ve köylere girebilmekteydiler. Müslümanların eşkiyalara karşı koyabilecek, canlarını, ırz ve namuslarını koruyabilecek “*bir çakı bıçaklar*” bile kalmamıştı. İşgal sırasında Ruslar, işgalden sonra ise Bulgarlar, zorla ve baskı ile kesici ve öldürücü ne kadar silah ve aletleri var ise almıştı. Eşkiya ve çetelerden korunmak için ve kendilerine yapılan zulümleri şikâyet için Bulgar mercilerine giden Müslümanlara “*gelen eşkiyalara sopa ile karşılık vermeleri*” tembihlenmekteydi⁷⁴. Hakikatte ise eşkiyalar ile resmî makamlar birbirlerinin bilgisi dahilinde hareket etmekteydiler.

Ruslar ve Kazaklar tarafından Zıştovi’den Edirne’ye kadar savaş esnasında işgal edilen yerlerdeki Müslümanlardan toplanan silahlar Bulgarlara dağıtılmıştır. General Gurko ise Balkanlar’ın güneyindeki Bulgarlara 60.000 adet tüfek dağıtılmıştır⁷⁵. 1877–78 Osmanlı-Rus savaşı esnasında Müslümanların silahsızlandırılması, buna karşılık da Bulgarların aşırı derecede silahlandırılması Tuna ve Edirne vilayetlerinde çok tehlikeli bir durum yaratmıştır. Silahsız ve savunmasız insanlar farklı inanç ve ırka mensup olduğu için “*yerlerinden sökülüp atılmak*” veya “*öldürülmek*” üzere Bulgar zulmüne maruz kalmıştır. Benzer olaylar 1912–1913 Balkan savaşlarına kadar devam etmiştir.

⁷³ Nedim İpek, *ayrı eser*, s.15.

⁷⁴ BOA. HR. SYS. 304/99: Şumnuhu 31 âlimden Başvekâlet’e arzuhâl (27 Mart 1880).

⁷⁵ Nedim İpek, *ayrı eser*, s.16.

b) Gayrı Menkullerin Zabtı

Türklerin Bulgaristan'daki arazi ve gayrı menkulleri Rus istilası sırasında ve gerekse Emaret idaresi süresince ayrı bir sorun olmuştur. Ruslar, Ayastefanos'un 11. ve Berlin Andlaşması'nın 12. maddesi hilafına köylerini terk eden kişilerin mülkiyet haklarını kaybetmiş saymıştır. Berlin Andlaşması'nın 12. maddesi, yerlerini terk eden ve ya göç eden ahalinin, geriye bıraktığı mal ve mülkünü koruyabileceği ve üçüncü kişiler vasıtasıyla işletebileceği hükmünü taşımaktaydı. Buna göre Bulgar idaresi, sahipleri ayrıldığı zaman bile bu mülklere el koyamayacak, Bulgar Emareti'nin sınırları içinde kalan emlakten dolayı ortaya çıkan meseleleri çözümlmek için bir Türk-Bulgar karma komisyonu oluşturulacak ve komisyon bu tür işleri iki yıl içinde sonuca bağlayacaktı⁷⁶.

Bulgaristan Emareti, Berlin Andlaşması'nın mezkûr maddelerine göre her kazada kaymakam başkanlığında iki Müslüman ve iki Bulgar azadan müteşekkil komisyon kurulması hususunda bir kararname çıkarttı. Buna göre söz konusu komisyonlar tapu ve şahadetname ibraz eden Müslümanlara müracaatları halinde emlaklerini teslim edeceklerdi⁷⁷.

Berlin Andlaşması'nın 12. maddesine ve Bulgar Emareti'nin bu konudaki sözlerine güvenen göçmen Müslümanlar ocaklarına geri dönmeye başlamışlardı. Gerek Müslüman göçmenler ve gerekse zulme direnerek yerlerinde kalmayı başaran Müslümanlar ellerinde tapu, senet ve ilgili vesikaları olduğu halde ilgili komisyonlara mallarını idare için müracaat ediyorlardı. İbraz edilen belgeler Bulgarlarca türlü desiseler öne sürülerek kabul edilmiyordu. Mesela, 14 Kasım 1880 tarihinde Başvekâlete gönderilen bir arzuhale göre; Köstendil Müslümanlarının bir kısmı mal ve mülklerini tasarruf edebilecekleri ümidiyle yerlerini terletmemişler, daha önce yerlerini terk edenlerin bir kısmı da yine bu ümitte tekrar geri gelmiştir. Mal ve mülklerine sahiplik edebilmek için ilgili mercilere müracaat etmişlerdi. Fakat 30-40 yıllık davalarla suçlanmışlar ve bir takım iftiralarla karşı karşıya kalmışlardır. Çok gayret etmelerine rağmen arazi, mal ve mülklerine ait ellerindeki senetleri Bulgar makamlarına bir türlü tasdik ettirememişlerdir. "*Bir çar-yek mesafedeki arazilerini*" bile işlemeye gidemez olmuşlardır. Bulgarlara kira karşılığı verdikleri arazilerinin ücretlerini dahi alamadıklarını ileri sürmekteydiler. İlgili makamlara şikâyet ettiklerinde ise andlaşma ve kanunlara hilaf cevaplarla karşılaşıyorlardı. Bulgar makamları verdikleri cevaplarda, çiftlikler ve gayrimenkullerle ilgili meselenin Meclis-i Mebusan'da bir kanun ha-

⁷⁶ Nedim İpek, *aynı eser*, s. 144.

⁷⁷ Nedim İpek, *aynı eser*, s.145.

linde düzenleneceğini, fiyatları tespit edildikten sonra mal ve mülksüz Bulgar köylülerine satılacağını öne sürüyorlardı. Köstendilliler Bulgarların kendilerine teklif ettikleri fiyatların çok cüzi olduğunu ve mallarına hile ile el konulduğunu şikâyet edip yardım istemekteydiler⁷⁸.

Nisan 1880'de Sofya'ya Osmanlı komiseri tayin edilen Nihat Paşa Müslümanların arazi ve emlak meseleleri ile de yakından ilgilenmiş ve Bulgar yetkililerle bir dizi görüşmelerde bulunmuştur. Bulgar makamlarının Nihat Paşa'ya verdiği bilgilere göre, çiftlik ve gayri menkulleri hükümet bir fiyat belirleyerek satın alacak ve Bulgar köylülerine parça parça satacaktı. Bu konuda Bulgar Meclisi mebusanına bir kanun layihası verilmişti. Nihat Paşa, kanun maddesinin çıkarılmasına kadar, çiftlik ve gayri menkullerin geçici olarak asıl sahipleri olan Müslümanlara devredilmesini, kendilerinin perişan, durumda olduklarını teklif etmiş, Bulgar makamları ise bazı sözlerle meseleyi geçiştirmişlerdir. Nihat Paşa'nın İstanbul'a verdiği bilgiye göre, kanun lâyihasının bir sureti İstanbul'a da gönderilecek ve Bulgarlar Berlin Andlaşması'na aykırı bir kararı meclislerinde almaya cesaret edemeyeceklerdi⁷⁹. Nihat Paşa'nın bu iyimserliğine rağmen Müslümanlar bir türlü arazi ve emlaklerine kavuşamıyorlar, bilakis sürekli Bulgarlar tarafından "*yerlerinden sürülmek*" ve "*öldürülmekle*" karşı karşıya bulunuyorlardı.

Bulgar meclisi mebusanında yapılan düzenleme ile Emaret idaresi, Berlin Andlaşması'nın 12. maddesi ve Osmanlı hükümetinin diplomatik baskılarına rağmen komisyonlar teşkil etmeye başladı. Bu komisyonlar, Müslümanların tapulu arazilerini ve emlaklerini icar şekliyle ve gasp yoluyla kullanan, bunu da yalancı şahitlerle belgeleyen Bulgarlara cüzi paralar karşılığı satmaya başladı. Ayrıca komisyon, arazi alan Bulgarlara el altından da aldıkları arazilerin karşılığı olan taksitlerini Müslümanlara ödememelerini tembihliyordu. Aslında Bulgarlara "*peş-keş*" çekilen bu araziler Müslümanların atalarından kalma ve bir kısmı da daha sonra ücret ile satın aldıkları tapulu ve senetli arazileriydi. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı öncesi bizzat kendileri işlemekte veya ücret karşılığı işletmekteydiler. Rus istilasından sonra ise "*adet olduğu üzere*" icar karşılığı işletilmek üzere Bulgar köylülerine vermişlerdi. Müslümanlar haklarını aramak üzere komisyonlara ve ilgili yerlere müracaat ediyorlarsa da bir cevap alamıyorlardı. Mesela, arazileri gasledilen Vidin Müslümanlarından

³³⁴ BOA. HR. SYS. 305/156: Köstendilli 73 Müslüman'dan Başvekâlet'e arzuhal (14 Kasım1880); 304/112-99Köstendil halkından Babîâli'ye telgraf (11 Nisan 1880).

⁷⁹ BOA. HR. SYS. Sofya'daki Osmanlı komiseri Nihat Paşa'dan Başvekâlet'e (7 Aralık 1880).

Hurşid, Osman, Ömer, Seyid Mehmed Rıza, Ali Rıza, Osman Muhammed ve Hasan isimli arazi sahipleri, Sofya'dan gelen komisyona haklarının iadesi için 20 Ekim 1884 'e müracaat etmişlerdir. Komisyondan bir cevap alamayınca, Vidin'deki Osmanlı Tüccar Vekâleti vasıtasıyla şikâyetlerini Babıâli'ye iletmışlerdir⁸⁰. Bulgaristan'da bu tür olayların ve şikâyetlerin arkası "*Türkleri yerlerinden söküp atana kadar hiç*" kesilmeyecektir.

Vidin Müslümanlarının söz konusu olan arazileri, Ocak 1851 yılında Osmanlı hükümetinin gospodarlık arazilerinin reyaya satılması ile ilgili yaptığı düzenlemeden sonra ellerinde kalan arazilerdi. Osmanlı hükümetinin aynı tarihte çıkardığı kanunla gospodarların ellerindeki araziler miriye devrolunmuş ve karşılık olarak kendilerine hazineден esham bedelleri verilmiştir. Devletin, gospodarlardan aldığı bu yerler, tapu ile ahaliye dağıtılmış ve bu dağıtma işlemine Vidin'e gelen Defter-i Hakanî memuru Arifi Efendi bizzat refakat etmiştir⁸¹. İşte Bulgarların yaptığı, bu araziler üzerinde, istila sonrası 1881 ve 1883 tarihlerinde ziraatla uğraşan ve tasarruf sahiplerinin menfaatleri doğrultusunda yapılan nizamname hükümlerini feshederek yeni bir gospodar çiftlikleri arazileri talimatı hazırlamak olmuştur. Talimat hazırlandıktan sonra bu doğrultuda komisyonlar oluşturulmuştur. Başta Vidin olmak üzere Bulgaristan'daki Müslümanların arazileri ve emlakleri talimattaki çiftlik tanımına uyup uymadığına bakılmaksızın gasp edilmeye başlanmıştır⁸².

Komisyon, gasbettiği bu yerleri cüzi bir fiyat karşılığı ve tapusu ile beraber Bulgar köylülere dağıtmaktaydı. Arazi ve emlaklerin eski sahiplerine de bu yerlerle ilişkilerinin kesildiği tebliğ edilmekteydi. Bulgar köylüler, uzaktan ve yakından komşuları olan Müslümanların ellerindeki arazi ve emlakleri gasledebilmek için sahte şahitler bulmakta, bu şahitlere on-onbeş yıldır arazileri kendilerinin kullandığını beyan ettirmektedirler. Komisyonlara verdikleri defterlerde hane nüfuslarını olduğundan çok göstererek, fazla mal almak için yarışmaktaydılar. Buna benzer bir olay 8 Kasım 1884 tarihinde Vidin'in Sezar Mahallesi'nde oturan 25 nüfuslu ve 391 dönüm arazisi olan bir Müslümanın başından geçmiştir. Bulgaristan Reis-i Müdiranı Karavalof'a verdiği bir arzuhalde, arazisinin Vidin'e gelen Köstendil Çiftlikat Reisi tarafından alıkonulduğunu, yalancı şahitlerin de şahadetiyle Bulgar köylülere dağıtıldığını beyan etmektedir. Bulgar

⁸⁰ BOA. HR. SYS. 306/281: Köstendilli 8 Müslüman'dan Vidin'deki Osmanlı Tüccar Vekâleti'ne arzuhal (20Ekim1884).

⁸¹ M.Hüdayi Şentürk, *aynı eser*, s.95.

⁸² BOA. HR. SYS. 306/254: Gospodar çiftlik arazileri hakkında talimat.

köylülerin 30-35 nüfuslu köyleri fazla nüfuslu göstererek 5-6 bin dönüm arazi sahiplendiklerini beyan eden bu Müslüman, kanuna göre nüfus başına 61 dönüm arazisi olması gerekirken, kendisinin arazisinin 25 nüfustan beş-altı tanesine yetmeyeceğini ve arazilerinin geri verilmesini istemektedir⁸³.

Bulgaristan Müslümanları bu konudaki şikâyetlerini Bulgaristan'daki Osmanlı komiserliğine ve Bulgaristan Prensi'ne de zaman zaman arz etmekteydiler. Ancak şikâyetlerine Bulgar makamlarınca hiç bir şekilde cevap verilmiyordu⁸⁴. Bulgarların amacı Türkleri bu şekilde ümitsizlik ve belirsizliğe sevk ederek Bulgaristan'ı terke zorlamak veya Bulgar çetelerince katledilmelerine imkân sağlamaktı.

Bulgaristan Emaret İdaresi, yeni kanun maddeleri düzenleyerek Müslümanların arazi ve emlaklerini gasp etmeyi kanunî bir zemine dayandırmaya çalışırken, diğer yandan Bulgar memurları da Müslümanları göçe zorlamak amacıyla korkutmak, ev ve üzerlerini soy-mak, kadınlara tecavüz etmek gibi zulümlerde bulunuyorlardı. Müslümanlar şikâyetlerini, kendilerine karşı gasp, soygun, işkence ve öldürme olaylarını yöneten bu idarecilere yapmaktaydılar. Bu yüzden yaptıkları şikâyetlere itibar edilmiyordu⁸⁵.

c) Askere Alma

Bulgar anayasasının 71.maddesine göre, Bulgaristan sının dahilinde yaşayan 19-32 yaş gurubundaki her erkek, din ayrımı yapılmaksızın askerlik yapmakla mükelleftir. Bu maddeye istinaden Bulgar hükümeti, 1879 ve 1880'de Türk gençlerini de askere almaya teşebbüs etti. Türkler, 93 Harbi esnasında ve sonrasında içinde buldukları durum ve göç hareketleri nedeniyle, durumları düzelinceye kadar askerlikten muaf tutulmalarını istiyorlardı. Bu maksatla Bulgaristan prensi Alexsandr'a yaptıkları müracaatta kendilerinin on

⁸³ BOA. HR. SYS. 306/262: Vidin'li bir Müslüman'dan Bulgaristan Reis-i Müdiranı Karavalof'a arzuhal (8 Kasım 1884).

⁸⁴ BOA. HR. SYS. 306/259: Vidinli Osman Bey'in müvekkilinden Bulgaristan Komiserliğine arzuhal (10 Kasım 1884); 306/260: Vidinli Hacı Ömer Ağa'nın müvekkilinden Bulgaristan Komiserliği'ne arzuhal (24 Kasım 1884); 360/162: Vidinli Hacı Ömer Ağa'nın vekilinden Bulgaristan meclisi mebusanuna takdim edilen lâyiha sureti (24 Kasım 1884).

⁸⁵ BOA. HR. SYS. 304/160-1,2: Paravadi kazası jurnallerinden (3 Kasım 1879, 16 Kasım 1879, 28 Kasım 1879); 304/165: Varnalı bir gurup Müslüman ahali-den sadarete tahrirat (14 Kasım 1879); 304/14: Piriştine vilayetinden Hariciye Nezaretine telgraf (17 Temmuz 1880); 306/87: Bulgaristan komiserinden sadarete tahrirat (5 Mart 1905); Bulgar memurlarının Müslümanlardan zorla gasp ettikleri mallar için bkz. 304/161.

yıl askerlikten muaf tutulmalarını istediler. Ancak istekleri reddedildi⁸⁶.

Müslümanların içinde bulunduğu çıkmaza bir çözüm bulmak amacıyla, Osmanlı hükümeti de Bulgaristan nezdinde teşebbüslerde bulunmuş, fakat tatmin edici herhangi bir sonuç alamamıştır. Bulgarların amaçları, baskılarla Müslümanları yıldırarak, hareket halinde olan göç dalgasını daha da çoğaltmak, geri dönüşü engellemek ve Bulgaristan'da kalmayı düşünenlerin kuvve-i mânevîyelerini zaafa uğratmaktır. Prens Aleksandr, Ekim 1880 tarihli kararnameyi imzaladı ve Türkler 1859 doğumlular dahil askere çağrılmaya başlandı⁸⁷. Kanuna hilaf olarak 15-20 yaş grubu çocukları askere alıyorlardı. Müslümanlar tekrar Prens Aleksandr ve Osmanlı hükümeti nezdinde teşebbüslerde bulundular. Teşebbüslerinde, henüz hak ve hukuktan mahrum olduklarını, asayiş ve ihtiyaçlarını teminde zorlandıklarını, böyle bir zamanda çocuklarının askere alınmasının ise kendilerini tamamen perişan edeceğini beyan ediyorlardı⁸⁸. Bu maruzatları nedeniyle, askerlikle ilgili düzenlemelerin belirli bir müddet ertelenmesini istemekteydiler.

Bulgarların kararlı tutumu karşısında, göç hareketinde bir hızlanma oldu. Sofya'da bulunan Osmanlı komiseri Nihat Paşa, Osmanlı hükümetinin talimatıyla Müslümanların ahvali ile ilgili durumları Prens Aleksandr ve Hariciye Nazırı Mösyö Zankoff ile ayrı ayrı müzakere etti. Fakat bu girişimlerden bir sonuç çıkmadı. Yalnız Zankoff bu görüşmede, askerlikle ilgili hususta bazı teminatlar verdi. İkinci kez verilen bu teminatlar şunlardı⁸⁹:

1-Akraba ve taallukatı hicret edecekler askere alınmış ise askerlikten çıkarılıp akrabalarına teslim olunacaktır.

2-Askerlik esnasında "*âyin-i dîn-i Muhammedîye*" dikkat edilecektir.

3-Geri dönen Müslüman göçmenlerden hiç kimse askere alınmayacaktır.

Bulgarların bu talimatlarına rağmen yine de Müslüman gençler askere alınmaya başlandı. Nihat Paşa daha sonraki günlerde Zankoff ile bu konuyu tekrar görüşmüş, bu görüşmeler akabinde Bulgar makamları ilgili askere alma dairelerine bu doğrultuda yazılar gönder-

⁸⁶ Nedim İpek, *ayrı eser*, s.136.

⁸⁷ Nedim İpek, *ayrı eser*, s. 138.

⁸⁸ BOA. HR. SYS. 305/156: Köstendil Müslümanları tarafından Başvekâlet'e gönderilen arzuhâl (14 Kasım 1880).

³⁴⁵ BOA. HR. SYS. 305/158: Sofya'daki Osmanlı komiseri Nihat Paşa'dan Başvekâlet'e tahrirat (7 Aralık 1880)

meye başlamışlardır⁹⁰. Müslümanlar ise Bulgar makamlarına yaptıkları sayısız müracaatlara rağmen bir cevap alamıyorlardı. 1 Haziran 1880'de Prens Aleksandr'a yaptıkları müracaatta, askere alınan Müslümanlara zorla haç taktırdıklarını şikâyet etmekteydiler⁹¹. Bulgarlar uyguladıkları baskılarla Müslümanları toptan göç ettireceklerine inanıyorlardı. Fakat Müslümanlar kanunî ve diplomatik kanallardan haklarını arama ve direnme yoluna gidince, Bulgarlar da istedikleri neticeleri alamadıklarından askere alma konusunda hafifletme yoluna gittiler. 1881 yılından sonra ordudaki Türk askerlerinin sayısında azaltılmaya gidildi. Bulgar ordusunda bulunan evli veya dul, çocuk sahibi Türk askerleri askerlikten muaf tutulurken, göç etmek isteyenlerin terhis edilebilecekleri ilan edildi. Bu karar çerçevesinde 1881'de 2600 Türk askerinden 1600'ü terhis edilerek evine yollanmıştır⁹².

Askerlik konusunda bu uygulamalar devam ederken, Müslümanlar Bulgarlara askerlik yapmamak için tüm yolları denemektedirler. Hatta II. Meşrutiyet'in ilân edildiği yıllarda bile Müslümanlar, Bulgar ordusundaki evlat ve akrabalarını kurtarmak amacıyla Kânûn-ı Esâsî'ye aykırı olarak ellerindeki tüm servetlerini vergi adı altında Bulgar makamlarına vererek göç etme yolunu tercih ediyorlardı⁹³. Bulgar makamları bu şekilde Türkleri yerlerinden kovmak ve sadece Slavlardan oluşan bir Bulgar devleti oluşturmak için tüm zulüm metotlarını icra ediyorlardı.

d.) Müslüman Halk Üzerine Korku Salma

Bulgar resmî makamları ve çeteleri, buldukları yerleri terk etmeye zorlamak amacıyla Müslümanları sürekli korku ve endişe içinde tutmaya çalışıyorlardı. Müslümanların evlerine ve köylerine ani baskınlar yapmakla, ansızın yollarını kesip öldürmek ve yaralamakla, gece baskınlarıyla ve toplu merasimlerde dehşetler saçmakla halkı korku ve endişe içinde bırakıyorlardı⁹⁴.

Müslümanlar, Rus istilasından beri can ve namuslarının tehlikede olması sebebiyle mal ve mülkleriyle ilişkilerini kesmişlerdi. İçinde buldukları endişe ve korku sonucu ya göç etmek zorunda kalıyor-

⁹⁰ BOA. HR. SYS. 305/153: Başvakâlet'ten Hariciye Nezareti'ne tahrirat (22 Aralık 1880).

⁹¹ BOA. HR. SYS. 305/184: Bulgaristan Müslümanlarından Birinci Aleksandr'a arzuhal (1 Haziran 1881).

⁹² Nedim İpek, *ayrı eser*, s. 139.

⁹³ BOA. HR. SYS. 304/47: Filibe Başkitâbeti'nden Hariciye Nezareti'ne tahrîrât (18 Ocak 1910).

⁹⁴ BOA. HR. SYS. 304/160: Paravadi kazası vukuatı jurnallerinden (26 Kasım 1879); HR.SYS. 305/183: The Daily Telegraph gazetesi (18 Ağustos 1880).

lar veya belirli bir süre durumun düzeleceği umuduyla direnmeye çalışıyorlardı⁹⁵. Bulgar çeteleri, köyler ve mahalleler etrafında silahlı topluluklar kurarak Müslüman halk üzerinde katliam endişesi oluşturmaktaydılar⁹⁶. Müslümanlara yönelik vukuatları soruşturmak üzere köy ve mahallelere gelen Bulgar jandarmaları da çetelerden aşağı kalmamakta, kadınlara ve kızlara el ve dil ile sarkıntılıkta bulunmaktaydılar. Müslümanlar, ırz ve namuslarına daha vahim zararlar gelir endişe ve korkusu ile askerlerin bu vahşetlerine ses çıkaramamaktaydılar. Adeta sindirilmişlerdi. Mesela, Nisan 1907 yılında Filibe'nin Üstüne köyü karakolunda bulunan 12 Bulgar askeri, yaptıkları zulüm ve baskılarla halk üzerinde korku salmışlardı. Köyde 250-300 civarında güçlü ve her biri On Bulgar'la baş edebilecek derecede genç olmasına rağmen anne ve kız kardeşlerine bir zarar verirler diye Bulgar askerlerine bir şey yapamamanın acı ve kederini yaşamaktaydılar⁹⁷.

Sürekli Bulgar zulmü, korkusu ve endişesi içinde bulunan ahali, kurtuluşu yakın kasabalara veya Anadolu'ya göç etmekte buluyorlardı⁹⁸. Müslümanlar göç etmedikten sonra zulüm ve katledilme korkusu eksik olmuyor, aksine Bulgarlar da, Müslümanları yerlerini terke zorlamak için bu korku ve endişeyi yaptıkları icraatlarla canlı tutmaya çalışıyorlardı⁹⁹. Amaçları da zaten tek bir Müslüman kalmayınca kadar buna devam etmektir.

C) Türkler'in Yoğun Olduğu Bölgelerde Eğitim Teşebbüsleri

1877-78 Osmanlı-Rus savaşının başlamasından sonra Bulgaristan'daki Türklerle yönelik eğitim faaliyetleri durma noktasına geldi. Verilen eğitim, dini bilgileri Müslüman çocuklara öğretmenin yanında okuma ve yazmaya yönelikti. Bu maksatla şehir merkezlerinde ve kalabalık nüfusa sahip Müslüman köylerde Mekteb-i İbtidâiye ve Mekteb-i Rüşdiyyeler bulunuyordu. Bulgar Emaret idaresinin kurul-

⁹⁵ BOA. HR. SYS. 305/104: Bir gurup ahaliden Vidin'deki Osmanlı Şehbenderliği'ne (Mart 1881); 306/276: Varna muallim mektebi reisinden Bulgaristan'daki Osmanlı komiserine arzuhal (12 Aralık 1884).

⁹⁶ BOA. HR. SYS. 306/110: İslam ahali adına padişaha telgraf (4 Ağustos 1904); 306/95: (Mayıs 1905).

⁹⁷ BOA. HR. SYS. 306/64: Filibe İkinci Kitabeti'nin Bulgaristan Komiserliğinden gönderdiği tahrirat(6 Nisan 1907).

⁹⁸ BOA. HR. SYS. 306/54: Sadaret'ten Hariciye Nezareti'ne tahrirat (9 Mart 1908); 306/55: Sadaret'ten Hariciye Nezareti'ne tahrirat (9 Mart 1908).

⁹⁹ BOA. HR. SYS.306/23: Hudut komiserliğinden gelen tahrirat (14 Mayıs 1912); 306/19-2: (27 Haziran 1912); 306/15: Bulgaristan'ın Balçık kasabası eşrafından Hariciye Nezareti'ne telgraf (15 Ağustos 1912); 306/16: Sadaret'ten Hariciye Nezareti'ne tahrirat (20 Ağustos 1912); 306/12: Sofya Sefareti maslahatgüzarından Hariciye Nezareti'ne tahrirat (17 Eylül 1912).

masından sonra Türkere yönelik eğitim faaliyetlerini yürüten mektepler eleman yetersizliği ve maddi nedenlerle teker teker kapanmaktaydı. Bunun yanında Bulgarca eğitim veren okullar her geçen gün çığ gibi büyüyordu. Bulgar yönetimi, Ayastefanos Andlaşması'nın feshi ve Varna'nın istila edilmesi gibi, Bulgarlarca milli günlerde, Hıristiyanlar huzurunda Despot Efendi tarafından yapılacak duaya Hıristiyan mektepleri öğrencileri ile beraber Mekteb-i Rüşdiye çocuklarının da amin yerinde bulunmalarını istemekteydi. Bu konuda Mekteb-i Umümiye Müfettişlikleri tarafından yazılan davetnameler müftüler tarafından heyet-i ilmiyeye gönderiliyordu¹⁰⁰.

Bu tür baskı ve yönlendirmeler, Müslümanlar arasında üzüntü ve infiale sebep olmaktadır. Bulgaristan'dan Anadolu'ya yönelik göçler her geçen gün periyodik olarak devam edince, Müslüman nüfus azalmış ve Türklerin yoğun olduğu bölgelerdeki mektepler faaliyetlerine son vermek zorunda kalmışlardır. Bazı bölgelerde de eğitim faaliyetlerini yürütecek muallimler bulmak zorlaşmaya başlamıştı. Öyle ki 1911 yılma gelindiğinde Bulgaristan genelinde eğitim faaliyetlerini sürdürecektir 7-8 hoca ancak kalmıştı. Aynı tarihte Deliorman bölgesinde Müslümanlara dini bilgileri öğretecek tek bir hoca dahi bulunmamaktaydı. Bu durumdan istifade eden Bulgarlar, 'İslâm köylerine' Bulgar öğretmenler gönderiyorlardı. Çocuklarının "Bulgarlaştırılmasından" korkan Müslüman aileler, Bulgar öğretmenlerin bulunduğu okullara çocuklarını göndermemeye çalışıyorlar; başaramayınca da Anadolu'ya göç etmek mecburiyetinde kalıyorlardı¹⁰¹.

Osmanlı devlet adamları, Bulgaristan'daki Müslümanlara yönelik zulmün durdurulmasının yolunun halkı bilinçlendirmek, maariflerini düzeltmek ve böylece de hak ve hukuklarını müdafaa edebilecek duruma getirmek olduğuna kanaat getiriyorlar ve bunun için de çocukların eğitimine önem verilmesini düşünüyorlardı. Bu maksatla, Bulgar hükümetinin Müslüman çocuklara yönelik uyguladığı "Bulgarca eğitim"i kanun ve andlaşmalara aykırı bulup, iyi niyetle bağdaştırıyorlardı¹⁰². Osmanlı Hariciye Nezareti 26 Ocak 1911 tarihinde Sofya Sefareti'ne gönderdiği bir yazıda, Bulgar hükümetinin bu konuda ısrara devam ettiğini ve ne yapılması gerektiğinin araştırılması; neticesinin de acilen bildirilmesini istemiştir¹⁰³.

¹⁰⁰ BOA. HR. SYS. 306/246: (11 Nisan 1885).

¹⁰¹ BOA. HR. SYS. 306/48: Sofya Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne tahrirat (6 Ocak 1911).

¹⁰² BOA. HR. SYS. 306/35: Dahiliye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne tezkere (14 Ocak 1911).

¹⁰³ BOA. HR. SYS. 306/37: Hariciye Nezareti'nden Sofya Sefareti'ne tezkere (26 Ocak 1911).

Sofya Sefareti durumu Filibe Başşehbenderliği'nden tahkik ettirmiş ve 28 Şubat 1911 de Hariciye Nezareti'ne bu konuda bir rapor sunmuştur¹⁰⁴. Şehbenderhane'nin hazırladığı raporda şu tespitlere yer verilmiştir:

Osmanlı hükümeti, maddi yardım yapmadığından, ahali de okumanın kıymetini bilmediğinden çoğu köylerde mektep yoktur. Meselâ, Pomaklarla¹⁰⁵ meskûn 300 haneli Çukurköy'de bir tek mektep-i ibtidai bile yoktur. Bulgarlar bu durumu fırsat bilip, Müslüman köylerinde Bulgar okulları açarak çocukları Bulgarlaştırmaktadırlar. Osmanlı hududuna yakın köylerde çocuklar ekseri Bulgar okullarında okumakta ve gündün güne Bulgarlaştırılmaktadırlar. Bu yöredeki ahali için en büyük tehlike eğitimin yetersizliğidir. İhmal edildikçe, hiç bir zulüm yapılmasa da Müslümanların perişanlığı mutlak. Sadece hudutta değil, Bulgaristan'ın her yerinde Müslümanlar ilimden, hakikatten yoksundur. Bulgaristan Müslümanlarının terakkileri maarifteki adımlarına bağlıdır. Cehalet ve maddi yetersizliklerden okul açamayan bu İslâm beldelerine acilen muallimler göndermek gerekir. Buna hükümetin doğrudan teşebbüs etmesi sorun çıkarır. Bulgarca okutulan İslâm köyleri en fazla onbeş tanedir. Bu köylere 60 frank ile muallim tayin etmek her zaman mümkündür. Köylüler muallimlerin iskân ve sair ihtiyaçlarını karşılayacaklarından, hükümetin senelik 500 liralık yardımı yeterli olur. Bu hayırlı emre Şehbenderhane'nin bakması mümkündür. Filibe'de bir de Cemiyet-i İslamiye vardır. Müftülük makamı bu köylerde maarif işini yürütüp köylüyü toparlayabilir¹⁰⁶.

Hariciye Nezareti, Filibe Başşehbenderliği'nin konu hakkındaki mütalaasını içeren raporunu değerlendirmek üzere 6 Mart 1911'de Dahiliye Nezareti'ne gönderdi¹⁰⁷. Osmanlı hükümetinin görüşmeleri sonucu 18 Mayıs 1911'de Hariciye Nezareti, Sofya Sefareti'ne gönderdiği tezkerede Osmanlı hududuna yakın mahallelerdeki Müslümanların ta'limi için Maarif Nezaretinin senelik 500 liralık yardım yapacağını, Bulgaristan'daki Müslümanlara bunun hangi vasıtayla ulaştırılacağını araştırılmasını istemiştir¹⁰⁸. Hariciye Nezareti ile Sofya Sefareti arasındaki bu yazışmalar ve alınan kararlar Sadaret'ten

¹⁰⁴ BOA. HR. SYS. 306/33: Sofya Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne tahrirat (28 Şubat1911).

¹⁰⁵ Pomaklarla ilgili geniş bilgi için bkz. A.Cevat Eren, 'Pomaklar', **İA**, c.IX (İst.1993), s.572-576.

¹⁰⁶ BOA. HR. SYS. 306/36: Filibe Başşehbenderliği'nden Sofya Sefareti ne tahrirat (Şubat1911).

¹⁰⁷ BOA. HR. SYS. 306/34: Hariciye Nezareti'nden Dahiliye Nezareti'ne tezkere (6 Mart 1911).

¹⁰⁸ BOA. HR. SYS. 306/32: Hariciye Nezareti'nden Sofya Sefareti'ne tezkere (18 Mayıs1911).

gelen 21 Kasım 1911 tarihli yazıyla onaylandı¹⁰⁹. Buna göre 1912 yılından itibaren her yıl, Maarif Nezareti'nin tahsis ettiği 500 lira Sofya Sefareti vasıtasıyla Filibe Başşehbenderliği'ne gönderilecek; bu para ile muallim maaşları ödenecektir¹¹⁰.

Osmanlı hükümeti, Bulgaristan Emareti'nden gizli olarak tahsis ettiği ödenek ile Müslümanların talimleriyle ilgilenmekle en azından halkın bilinçlenmesini, zulüm ve baskılar karşısında hak ve hukuklarını müdafaa edebilmeyi öğrenmesini ve nihayet aralıksız devam eden göçün önlenmesini ümit ediyordu. Fakat bu tarihlerde Balkan Savaşları'nın başlaması Hariciye Nezareti'nin teşebbüslerinin sonuçsuz kalmasına sebep olmuştur.

III- Bulgar Zulmü Karşısında Türklerin ve Osmanlı Devleti'nin Faaliyetleri

A) Türklerin Bulgar Makamlarına ve Osmanlı Hükümetine Zulmü Şikâyetleri

Rus istilası ile beraber Türklere yönelik büyük bir katliam ve akabinde de göç hareketi başlayınca Müslümanlar, kendilerine bir yardım eli uzatılması amacıyla Osmanlı hükümetine arzuhaller göndermeye başladılar. Mesela, 11 Aralık 1879 tarihinde Varna ahali-sinden bir gurup ulema, Babıâli'ye bu yollu bir dilekçe göndererek içinde buldukları halleri anlatıp yardım çağrısı yapmışlardır. Dilekçelerinde, "*Bulgarların Müslümanlara yaptığı zulmün, üçyüz sene evvel İspanya'da engizisyonun insanlara icra ettiği zulmü geçtiğini, alemi tahripten başka bir şey olmayan Deli Petro vasiyetnamesinin icrası için bir mütegalibenin ayakları altında ezilmelerine medeni Avrupa'nın göz yumduğunu*" belirtiyorlardı. Ayrıca dilekçede, Avrupa'nın bu zulümden hissedar olduklarını, Müslümanların zalimlerin pençesi altında can verdiğini, şu anda her devletin kendi idareleri altındaki milletleri daha iyi yaşatma emelinde olduğu halde, medeni Avrupa'nın kalbindeki Bulgarların kendilerinden başka kimsenin mal ve ırzını korumadığını söylüyorlardı. Hükümet memuru olan bu haydutların ayakları altında olan bu zulme Avrupa'nın hala ses çıkarmamasının ve duymamazlıktan gelmesinin kendilerini kahrettiğini belirten alimler, onların sükût etmesinin Bulgarların zulmünü daha da artırdığını ifade ederek Osmanlı hükümetinden yardım istiyorlardı¹¹¹. Bulgaristan'da zulme maruz kalan Müslümanlar, kendilerine reva

¹⁰⁹ BOA. HR. SYS. 306/36: Sadare'ten Hariciye Nezareti'ne tezkere (21 Kasım 1911).

¹¹⁰ BOA. HR. SYS. 306/38: Sadaret'ten Hariciye Nezareti'ne tezkere (13 Mayıs 1912); 306/40: Hariciye Nezareti'nden sadarete tahrirat (11 Şubat 1912).

¹¹¹ BOA. HR. SYS. 304/165: Varnalı bir gurup ulemadan sadarete arzuhal (14 Aralık 1879).

dilerine reva görülen insanlık dışı muameleyi ancak Avrupa'nın durdurabileceğine inanıyorlardı. Bu konuda Avrupa ülkelerini bilgilendirmek ve harekete geçirmek üzere Osmanlı devletine sürekli müracaatlarda bulunuyorlardı. Fakat Türklerin Balkanlar'dan atılması “*şark meselesi*”nin bir evresini teşkil ettiğinden, Avrupa ülkelerinin Bulgar zulmüne sessiz kalmasına sebep oluyordu. Avrupa ülkelerinin ileriye mâtuf planlarının kurbanı olan Müslüman ahali de çaresizlikler ve ümitsizlikler içerisinde İstanbul'a şikâyetler yağıdırıyorlardı. Şumnu'dan bir gurup ahali 27Mart 1880'de Babiâli'ye gönderdikleri arzuhallerinde, zulmün gittikçe arttığını, durumlarına Allah'tan başka acıyacak kimsenin kalmadığını belirterek kendilerine yardım edilmesini istiyorlardı¹¹². Köstendil ahalisinden padişaha 11 Nisan 1880 tarihinde çekilen bir telgrafta da, gördükleri mezalimi bütün dünyanın bildiğini, mallarının gasp edilmesi ve uydurma davalarla karşı karşıya olmaktan ellerinin bögürlerinde kaldığını, Bulgarların her şeyi inhisarları altına aldığını, zulmün insan tabiatının çok üstünde olduğunu ve ne yapacaklarını şaşırtdıklarını belirterek, kendilerinin bu zulümden kurtarılmasını istiyorlardı¹¹³.

Müslüman ahali, Osmanlı hükümetini kendilerini dünyaya açan bir pencere olarak görüyorlardı. Bulgaristan Eمارeti'ni Osmanlı devletinin bir eseri, Osmanlı'yı da Emarete bu hakkı veren otorite olarak görüyorlar; bu bakımdan Emaret'in şikâyet edileceği ilk merciyi de ona bu hakkı ihsan eden Osmanlı devleti olarak kabul ediyorlardı¹¹⁴. Bunun için ahali şikâyetlerini doğrudan doğruya arzuhâl veya telgraflarla Padişaha, Sadaret'e Hariciye Nezareti'ne veya Bulgaristan'daki Osmanlı temsilcilerine yapıyorlardı. Mesela 13 Eylül 1880'de Turnova ahalisi hicretleri sırasında “*Menâfi Sandıkları*”ndan kendilerine borç çıkartılıp engellenmelerini Babiâli'ye şikâyetinde bulunmuşlardır¹¹⁵. 14 Kasım 1880'de de Köstendil Müslümanları “*hallerini medeni aleme duyurmak üzere*” emlak ve arazilerinin düşük fiyatla satırılması ve çocuklarının zorla askere alınmaları konularını Osmanlı Hükümetine şikâyetinde bulunmuşlardır¹¹⁶.

Osmanlı hükümetine doğrudan şikâyet imkânı bulamayan ahali de durumlarının İstanbul'a iletilmesi maksadıyla Bulgaristan'daki

¹¹² BOA. HR. SYS. 304/94: Şumnu ahalisinde Babiâli'ye arzuhâl (7 Mart 1880).

¹¹³ BOA. HR. SYS. 304/112–99: Köstendilli bir gurup ahaliden Hariciye Nezareti'ne tel. (11 Nisan 1880).

¹¹⁴ BOA. HR. SYS. 304/67: Bulgaristan'daki Müslümanlardan Babiâli'ye arzuhâl (5 Mayıs 1880).

¹¹⁵ BOA. HR. SYS. 305/137: Turnova ahalisinden Babiâli'ye arzuhâl (13 Eylül 1880).

¹¹⁶ BOA. HR. SYS. 305/156: Köstendil ahalisinden Babiâli'ye arzuhâl (14 Kasım 1880).

Osmanlı temsilcilerine başvuruyorlardı. 20 Mart 1881'de bir gurup ahali bu maksatla Vidin'deki Osmanlı konsolosuna başvurarak, Bulgarların yollarını kesmelerini, mal ve mülklerini korkularından kullanamamalarını şikâyet etmişler ve gerekli tedbirlerin alınmasını istemişlerdir¹¹⁷. Yine 20 Ekim 1884'te Osmanlı Tüccar Vekâleti'ne başvuran bir gurup Vidinli ahali, Sofya'dan gelen komisyonun arazilerini gasp ettiğini¹¹⁸, 10 Kasım 1884'te de Seyid Mehmet Hayri, tapulu arazinin, Köstendil'deki çiftliklere mahsus komisyon reisi İkonof'un yalancı şahitler tedarik ederek gasp ettiğini şikâyet etmişlerdir¹¹⁹.

Müslüman ahaliden bir kısmı kendilerine reva görülen zulmü Osmanlı makamlarına şikâyet ederken, bir yandan da Bulgar makamlarına müracaat ederek çift yönlü girişimlerde bulunuyorlardı. 24 Kasım 1884'te Vidin'den Osmanlı Beyzade müvekkili Hacı Ömer'in Arazisinin Köstendil'deki çiftliklere mahsus komisyonun gasp ettiğini Osmanlı komiserine şikâyet ederken, diğer yandan da Bulgar meclisi mebusanına verdiği bir lâyiha ile de Bulgar makamları nezdinden girişimlerde bulunmuştur. Bulgar meclisine verdiği lâyhada arazilerin gaspının Berlin Antlaşması'nın 12. maddesine aykırı olduğunu ve haklarının iade edilmesini istemekteydi¹²⁰. Öte yandan ahalinin hallerine her yönüyle vâkıf olan mektep hocaları da zulüm ile ilgili tespit ve düşüncelerini Osmanlı makamlarına iletmekteydiler¹²¹.

Müslümanlar, Bulgarlara yaptıkları müracaatlarda da kendilerine reva görülen zulmün bir an önce durdurulmasını istiyorlardı. Bu konuda Vidinli Müslümanlar 1 Haziran 1881'de Bulgaristan Emaret idaresi prensi Alexsandr'a bir dilekçe göndermişlerdir. Dilekçede, murahhas memur Remitkin'in'in Vidin'e gelmesi üzerine kendisine şikâyetlerini belirttiklerini beyandan sonra şu görüşleri ileri sürmüşlerdir : Rusya, Bulgaristan'da bulunan ahalinin hürriyet ve eşitlik içinde yaşaması derdine düşerek Bulgaristan'ı Osmanlı devletinden ayırıp müstakil bir idare haline getirmiştir. Emaret'de, halkın rahatı ve mezheplerini serbestçe yaşamaları için Berlin Konferansı kararıyla eşitlik ilan etmiştir. Eski ahalinin bu eşitlikten istifade etmesi lazım

¹¹⁷ BOA. HR. SYS. 305/104: Vidin'de bir gurup ahali den Osmanlı komiserine arzuhâl (20 Mart 1881).

¹¹⁸ BOA. HR. SYS. 306/259: Vidinli Seyid Mehmet Hayri'den Bulgaristan komiserliğine arzuhâl (10 Kasım 1884).

¹¹⁹ BOA. HR. SYS. 306/260-261: Vidinli Osmanlı Beyzade'den Bulgaristan komiserliğine arzuhâl (24 Kasım 1884).

¹²⁰ BOA. HR. SYS. 306/276: Varna Rüşdiye Mektebi mualliminden Bulgaristan komiserliğine arzuhâl (12 Aralık 1884).

¹²¹ BOA. HR. SYS. 306/288: Vidin Yahya Paşa mahallesi sakinlerinden Vidin Tüccar Vekâleti'ne istid'â (23 Eylül 1885); 306/206: Hacı Medresesi'nde iskân Muharrem Sıtkı'dan Hariciye Nezareti'ne arzuhâl (29 Mart 1889).

gelirken, idarenin kinci, gazezi ve cahil bir takım insanların ellerine geçmesi, hakka ve hukuka riayet edilmemesi nedeniyle üç yıldan beri hiçbir kimse ellerindeki araziyi işleyememiştir. Dilekçede Müslüman ahalinin diğer şikâyetleri şu şekilde sıralanmıştır¹²²:

1-Nizama aykırı vergiler alınmaktadır.

2-Düşük fiyattan satmaya çalıştıkları arazi ve mülklerin satışına engel olunmaktadır.

3-İdareden cesaret alan bazı Bulgarlar Müslümanlara zulüm etmektedir.

4-Din ve Peygamber'e çarşı ve pazarda sövülmektedir.

5-Müslüman ahali dövülüp yaralanmaktadır.

6-Hükümet memurları şikâyetlerimizde tedbir almamaktadır.

7-İslam mahallelerinde kerhaneler açılmaktadır. Mezhep değiştirmeye zorlamak amacıyla küçük kız çocukları zorla evlere kapatılmaktadır. Bu konuda prensin emri olduğu halde çocuklar henüz velilerine teslim edilmemiştir.

8-Askere alınan çocukların başlarına Müslüman oldukları halde haç taktırılmaktadır.

9-Haksız yere cezalar verilmektedir.

10-Tutuklu ahali geceleri dövülmekte, kaybolan ve katlolunan ahalinin hakkı aranılmamaktadır.

11-İnsan hayatını tehlikede bırakacak insanlık dışı zulümler yapılmaktadır.

12-Araziler hükümetin izni dahilinde gasp edilmektedir. Ahali nafakalarını teminden aciz kalmaktadır.

13-Eytam sandığı işletilmemektedir.

14-Bulgaristan'daki bütün milletler dini vecibelerini yerine getirirken, Müslümanların kendi paralarıyla cami inşa etme istekleri reddedilmektedir.

15-Rüştiye mektebi Emaret'çe zaptedildiğinden, çocuklar tahsil yapamamaktadır.

Müslümanlar, buna benzer şikâyetlerini Bulgar makamlarına iletmelerine karşılık hiç bir cevap alamıyorlardı.

¹²² BOA. HR. SYS. . 306/262: Bulgaristan Reis-i Müdiranı Karavalof'a verilen arzuhâl (8 Kasım 1884).

B) Osmanlı Devletinin Bulgaristan Emareti ve Avrupa Devletleri Nezdinde Teşebbüsleri

Bulgaristan'daki Türklerin 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı ile beraber topyekun bir katliam ve sürgün ile karşılaşmaları Osmanlı hükümetini Rus yetkililer ve daha sonra da Emet idaresi ile görüşmelere şevketti. Ağustos 1877'de Osmanlı hükümeti yetkilileri, Prens Dondukof ile geri dönen muhacirlere çıkartılan güçlükler meselesini görüştü. Bu görüşmede Dondukof, sabıkalar hariç muhacirlerin serbestçe geri döneceklerini bildirdi. Türkleri topyekun bir itham ile karşı karşıya bırakacak bu kararı Osmanlı Devleti, 20 Ağustos 1878'de Rus sefaretine verdiği nota ile reddetti¹²³.

Osmanlı hükümeti ile gerek Emet ve gerekse Rumeli-i Şarki Vilayeti nezdinde yapılan teşebbüslere rağmen Bulgaristan'daki Müslümanlara yönelik zulüm ve katliamlar tüm şiddeti ile devam etmiş, diğer yandan da göç dalgası her geçen gün çığ gibi büyümüştür. Savaş sona erdiğinde, Berlin Andlaşması'na göre, Emet idaresi ile yapılan görüşmeler sonucunda, Müslüman muhacirler yerlerine yurtlarına yerleşmek üzere guruplar halinde geri gönderilmeye başlanmıştır. Fakat Bulgarlar zaman zaman sınırları kapatarak göçmenlerin geri dönüşünü engellemişlerdir. Mesela, Mart 1880'de Babiâli ile yeni bir karara varılncaya kadar, Bulgaristan'a geri dönenleri kabul etmeyeceklerini bildirip sınır kapılarını kapatmışlardır. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, meclis-i vükelada aldığı bir karar ile Sofya'da bulunan Nihat Paşa'yı Emet ve Avrupa devletleri nezdinde teşebbüse geçmekle görevlendirmiştir¹²⁴.

Emet nezdinde yapılan tüm görüşmeler sonuçsuz kalmaktaydı. Edirne vilayetinden İstanbul'a gelen yazılarda da eğer gerekli girişim yapıp göçün önü alınmazsa bütün ahalinin bu tarafa gelebileceğinden bahsedilmekteydi¹²⁵. Aralık 1880'de Meclis-i Vükela'da mütalaa edilen bir kararda da, yapılan şikâyetlerin bir semeresinin görülemediği, göçün de arkasının kesilemeyeceği anlaşıldığından bazı tedbirlerle başvurulması zorunluluğu vurgulanıyordu. Buna göre, kış ayının gelmesi sebebiyle hicret edenlerin çok mağdur olacakları ifade edilmiş, baharda yapılmak üzere ahalinin mal ve mülklerinin sattırılıp paralarının kendilerine verilmesi, iskân yerlerinin haritalarının çizilip ne kadar muhacir alınacağına belirlenmesine karar verildi. Ayrıca Erkan-ı Harbiye Zabitanı ve diğerlerinden müteşekkil bir komisyo-

¹²³ Nedim İpek, *ayrı eser*, s. 120.

¹²⁴ BOA. HR. SYS. 304/134: Babiâli'den Hariciye Nezareti'ne tezkere (29 Mart 1880).

¹²⁵ BOA. HR. SYS. 304/66: Edirne vilayetinden Babiâli'ye telgraf (6 Haziran 1880).

nun hemen tayin edilmesi, bunun içinde Dahiliye ve Hariciye Nezaretleri ile Edirne vilayetine bilgi verilmesi kararlaştırılmıştır¹²⁶.

Müslüman ahaliye yönelik zulüm ve insanlık dışı davranışların devam etmesi üzerine Osmanlı hükümetinin diplomatik girişimleri sonucu Bulgaristan Emareti 1881 yılı baharında şikâyetlerin, geldiği bölgelerde tahkikat yaptırmıştır¹²⁷. Tahkikat yapılan bölgelerdeki ahali diğer milletlere gösterilen hürriyet ve eşitliğin kendilerine de gösterilmesini istemiştir¹²⁸. Emaret'in, tahkikatlar sonucu Osmanlı Devleti'ne verdiği resmi bilgilerle ahaliye davranışları birbirini tutmaktaydı. Nitekim Sofya'da bulunan Osmanlı komiseri Nihat Paşa, Temmuz 1884 tarihinde Babıâli'ye verdiği bilgide Bulgaristan Emareti'nin çelişkili davranışlarla Osmanlı Devleti ve Ecnebi devletlerini oyaladığını ve meselenin çözümünü geciktirdiğini ifade etmekteydi¹²⁹. Nihat Paşa'nın bu ifadesine rağmen Hariciye Nezareti, Ağustos 1884 tarihinde Nihat Paşa'ya gönderdiği bir direktifte zulmü durdurmak ve göçü önlemek üzere Emaret ve Avrupa devletleri nezdinde tekrar teşebbüse geçmesini istemiştir¹³⁰.

Bulgar makamları, Osmanlı hükümetinin Müslüman ahaliye yönelik işkence, zulüm, gasp ve katliam ile ilgili şikâyetlerine cevap olarak bunların adi olaylardan olduğunu beyan etmekteydiler. Fakat 1902 yılında, katliam ve göç hareketleri fazlalaşınca Osmanlı hükümetinin de baskısı ile Danif kabinesi Deliorman havalisine bir komisyon göndererek şikâyet gelen bölgelerde tahkikat yaptırmıştır. Komisyon üyelerinin bir kısmı zulmü doğrular nitelikte raporlar verince görevlerinden uzaklaştırılmışlardır¹³¹.

Emaret nezdinde yapılan girişimler ve tahkikatlardan bir sonuç alınamamasına rağmen Kasım 1902¹³², Ocak ve Şubat 1905¹³³ ve

¹²⁶ BOA. HR. SYS. 305/153: Babıâli'den Hariciye Nezareti'ne tezkere (22 Aralık 1880).

¹²⁷ BOA. HR. SYS. 305/184: Vidin ahalisinden Prens Alexandr'a dilekçe (1 Haziran 1881).

¹²⁸ BOA. HR. SYS. 305/85: Vidinli S. Süleyman'dan Vidin'deki Osmanlı Tüccar Vekâleti'ne dilekçe (5 Haziran 1881).

¹²⁹ BOAHR. SYS. 306/330: Babıâli'den Hariciye Nezareti'ne tahrirat (19 Temmuz 1884).

¹³⁰ BOA. HR. SYS. 306/316: Babıâli'de Hariciye Nezareti'ne tezkere (1 Ağustos 1884).

¹³¹ BOA. HR. SYS. 306/162: Bulgaristan Komiserliği'nden Babıâli'ye tahrirat (5 Kasım 1902).

¹³² BOA. HR. SYS. 306/161: Babıâli'den Hariciye Nezareti'ne tezkere (9 Kasım 1902).

¹³³ BOA. HR. SYS. 306/88: Bulgaristan Komiserliği'nden Babıâli'ye tahrirat (26 Ocak 1905);306/89: Bulgaristan Komiserliği'nde Babıâli'ye tahrirat (8 Şubat 1905).

Mayıs 1905'te¹³⁴ zulmü durdurmak üzere Emaret nezdinde girişimlerde bulunulmuştur. Fakat Osmanlı hükümetinin Emaret nezdindeki bu girişimleri sonucunda ahali üzerindeki Bulgar baskıları daha da artmıştır¹³⁵.

Filibe Kitabeti'nden Sofya Sefareti'ne gelen 18 Ağustos 1910 tarihli raporlarda, hicretin sebebinin zulüm olduğu, göçmenlere ev ve arazi vermenin muhacereti teşvik ettiği ve sınır boylarındaki ahalinin muhaceretlerinin önlenmesinin devletin siyasi ve askeri menfaatlardan olduğu hatırlatılarak bunun mutlaka önlenmesi ifade ediliyordu. Buna göre sınır boylarındaki muhaceret ya Müslümanların firarı ya da Bulgarların müsamahası ile olmakta; iç- kesimlerden gelenler ise mallarını satıp çocuklarının askere gitmemesi için vergi olarak vermekte, aç ve susuz hicret etmekteydiler. Göçü önlemenin yollarından birisinin, gelenlere Bulgar pasaportu sormak olduğu belirtilirken, müftülerden alınan şahadetnamelerin Bulgar çorbacılarının baskıları altında imzalanmasından dolayı pek muteber olamayacağı ifade edilmekteydi¹³⁶.

Cisri Mustafa Paşa Kaymakamlığından gelen bilgilerde de göçmenlerin külliyetli miktarda akın etmesinin kendilerine mal ve mülk verilmesinden değil, gördükleri zulümden olduğu beyan edilmekteydi¹³⁷. Hariciye Nezareti'ne gelen diğer bilgilerde de sınır boylarından gelen tek bir ailenin bile kabul edilmemesini, eğer kabul edilecek olursa muhaceretin önünün alnamayacağı, bunun için Emaret nezdinde gerekli girişimlerin yapılması istenmekteydi¹³⁸. Yine Filibe Başşehbenderliği de, Şehbenderlik ve Sefarethane'nin iskân edilene kadar maaşlarını alacak muhacirlerle dolduğu ve arkasının devam ettiği, bunun için gerekli girişimlerin yapılması isteniyordu¹³⁹. Dahiliye Nezareti de Sefaret ve Şehbenderliklerden gelen yazılara mukabil olarak 20 Mayıs 1910'da Hariciye Nezareti'ne gönderdiği bir yazıda, sınır boylarındaki muhaceretin siyasi ve askeri yönlerden zararlarına değinip bunun önlenmesi gerektiğini bildirmiştir¹⁴⁰. Bu bilgiler doğ-

¹³⁴ BOA. HR. SYS. 306/94: Babıâli tercüme Odası kayıtlarından (Mayıs 1905).

¹³⁵ BOA. HR. SYS. 306/53-A: Petersburg Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne tahrirat (3 Mayıs 1908).

¹³⁶ BOA. HR. SYS. 306/47: Filibe Kitabeti'nden Hariciye Nezareti'ne tahrirat (18 Ocak 1910).

¹³⁷ BOA. HR. SYS. 306/44: Dahiliye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne tahrirat (26 Ocak 1910).

¹³⁸ BOA. HR. SYS. 306/43: Hariciye Nezareti'nden Sofya Sefareti'ne tahrirat (30 Ocak 1910).

¹³⁹ BOA. HR. SYS. 306/49: Sofya Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne tahrirat (10 Mart 1910).

¹⁴⁰ BOA. HR. SYS. 306/50: Filibe Başşehbenderliği'nden gelen tahrirat (28 Mayıs 1910).

rultusunda bir yazı da 31 Mayıs 1910 tarihinde Sofya Sefareti'ne gönderilmiştir¹⁴¹.

Osmanlı hükümetine, göçün mutlaka önlenmesi için gerekli önlemlerin alınmasını içeren bilgilere göre, Emaret nezdinde yapılan girişimlerden bir netice elde edilememekteydi. Emaret yetkililerinin olaylarla ilgili tahkikatlar yaptırma sözlerine rağmen uygulamada bir değişiklik olmuyordu. 1912-13 Balkan savaşlarının başlaması ile de göç dalgasının önüne geçilemez olmuş, gelenlerin iskânı için çalışmalar başlamıştır.

Osmanlı hükümetinin, Bulgar zulmünü durdurmak üzere Bulgar Emaret idaresi nezdinde yaptığı girişimlerden bir sonuç alınamayınca, Avrupa devletlerini bu konuda bilgilendirme yoluna gidilmiştir. Meclis-i Vükela kararıyla Hariciye Nezareti'ne verilen direktiflerde "büyük devletler" nezdinde girişimlerde bulunması istenmekteydi¹⁴². Hariciye Nezareti'nin İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya ve İtalya gibi devletler nezdinde yaptığı girişimlere rağmen Bulgarların Türker'e karşı uyguladığı sistemli "*yok etme*" ve "*sürme*" politikasında bir değişiklik olmamıştır. Batılı devletler ise sergiledikleri tutumlar ile Bulgar zulmüne adeta seyirci kalmışlardır. "*Güçleri yettiği nispette zulmü durdurmaya çalışacaklarını*" her defasında beyan etmelerine rağmen sonuç getirecek hiçbir fiili müdahalede bulunmamışlardır¹⁴³.

Avrupalı devletler nezdinde çok yönlü diplomatik girişimler yapılmasına rağmen olayın basına intikal ettirilmesinde farklı politikalar izlenmiştir, iç basında Bulgar zulmü ile ilgili haberlere sansür koyma yoluna gidilmiştir. Bu tavırla, zulümle ilgili haberler üzerine halkın teessürünün bir kat daha artmasını önlemek amaçlanmaktaydı¹⁴⁴. Dış basın ise, Osmanlı hükümetinin tüm gayretlerine rağmen olaya yeterli ilgiyi göstermemiştir. Diğer bir ifadeyle Bulgaristan'daki Türkler, "*kurdun insafına terk edilen kuzu*" misali Bulgar zulmü ile baş başa bırakılmışlardır.

IV- Bulgar Zulmü Sonucu Göç Hareketlerinin Başlaması ve Göçü Önleme Teşebbüsleri

¹⁴¹ BOA. HR. SYS. 306/42: Dahiliye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne tahrirat (29 Mayıs 1910).

¹⁴² BOA. HR. SYS. 306/154: Başvakalet Dairesi'nden Hariciye Nezareti'ne tezkere (28 Aralık 1880).

¹⁴³ BOA. HR. SYS. 306/146: Londra Sefaretinden Hariciye Nezareti'ne tahrirat (16 Ocak 1903); 306/154: Berlin Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne tahrirat (23 Ocak 1903).

¹⁴⁴ BOA. HR. SYS. 306/21: Asım Bey'den Sofya sefiri Nabi Bey'e tahrirat (28 Mayıs 1912).

Türkleri Balkanlar'dan tamamen sürmek ve bir Slav Bulgar devleti kurmak amacıyla Rusya tarafından başlatılan 93 Osmanlı-Rus harbi ile Bulgaristan'dan göç hareketleri görülmeye başlandı. Asıl göç dalgası ise Rus işgalinin sona erip Bulgar Emaret idaresinin kurulması ve Müslümanları "imha" hareketi ile hız kazandı. Varna'daki Fransız konsolosu Muttet'in raporuna göre, sadece Varna limanından Haziran 1879-Eylül 1880 tarihleri arasında 18.033 Türk anavatan Türkiye'ye göç etmiştir¹⁴⁵. Vidin'deki Türklerde haftada üç kez Tuna dan vapurlarla İstanbul'a taşınmaktaydı. Bulgaristan'dan göç hareketi geneldi ve Bulgaristan Emareti limanlarından İngiliz, Fransız, Rus ve Türk vapurları ile muhacirler İstanbul'a getirilmekteydi¹⁴⁶.

Bulgaristan'daki Müslümanlara yönelik zulümler arttıkça göç dalgası çoğalmakta ve göçmenler yollarda perişan olmaktadır¹⁴⁷. Sınırdan Edirne'ye akın eden göçmen kitleleri görevliler tarafından yerleştirilmeye çalışılmakta, fakat sayı her geçen gün arttıkça hizmetler yetersiz kalmaktaydı¹⁴⁸. Yerleştirilmesinde güçlük çekilen bir kısım göçmen, biletleri devlet tarafından kendilerine verilerek trenle İstanbul'a gönderilmekteydi¹⁴⁹. Öte yandan Bulgar makamları, göçe zorladıkları Müslümanların ellerinde kalan mal ve servetlerini de gasp edebilmek için çeşitli yöntemler uygulamaktaydı. Mesela, Eylül 1880'de göç etme emeliyle malını-mülkünü yarı fiyatına satan Tırnova ahalisine "Menafi Sandıklarından borç çıkarılmıştır. Göceden Müslümanlar menafi sandıklarından, köyde oturanlar "takrir", şehirde oturanlar da "ilmühaber" olarak Bulgar makamlarına ibraz etmek zorundaydılar. Bu belgeleri vermeyenlere ne göç izni ve ne de malmülklerine sahiplik etme imkânı veriliyordu. Ahali, kendilerine dayatılan bu meblağı mecburen ödeyerek ilgili belgeyi alıyorlardı. Bu konu muhacirlerin şikâyetlerinin başında gelmekteydi¹⁵⁰.

Göçmenlere yol boyunca da değişik zulümler yapılmaktaydı. 12 Ocak 1881'de Varna'dan gemiye binen bir gurup muhacirin, Bulgarlar tarafından eşyaları gasp edilmiş, kendileri de sebepsiz yere alıkonulmuştur. Türkler, İskân-ı Muhacirin Riyaseti'ne şikâyette bulunmuşlar, orası da şikâyetleri İdare-i Muhacirin Komisyonu'na havale

¹⁴⁵ Bilal Şimşir, *ayrı makale*, s.50

¹⁴⁶ Nedim İpek, *ayrı eser*, s. 150

¹⁴⁷ BOA. HR. SYS. 304/78: Başvekâletten Rumeli-i Şarki Vilayeti'ne tahrirat (8 Mayıs 1880).

¹⁴⁸ BOA. HR. SYS. 305/81: Edirne vilayetinden sadarete telgraf (5 Haziran 1880).

¹⁴⁹ BOA. HR. SYS. Edirne vilayetinden Başvekâle'e telgraf (6 Haziran 1880).

¹⁵⁰ BOA. HR. SYS. 305/137: Tırnova ahalisinden Başvekâlefe arzuhal (13 Eylül 1880); 305/139: Bulgaristan Kapıkethüdalığı'ndan Hariciye Nezareti'ne tahrirat (8Mart 1881).

etmiştir¹⁵¹. Bazı Müslümanlar, Bulgaristan'daki mallarının idaresi için vekiller tayin ediyorlardı. Bulgar makamları, Rus makamlarının da etkisiyle bazen bu vekâletnameleri kabul etmemesiyle değişik sorunlar çıkmaktaydı. Vekâletnamelerin kabul edilmediği durumlarda Osmanlı devletinin ilgili dairelerinden tasdikli "*musaddık*" istenmekte, bu ise uzun zamanı almaktaydı¹⁵².

Zulme dayanamayarak göç eden Müslümanların yerlerine Trakya, Şarki Rumeli, Makedonya, Sırbistan ve Romanya'da ikamet eden Bulgarlar yerleştiriliyordu¹⁵³. 12 Aralık 1884 tarihinde 75 hanesinden 25 hanesi göç eden Varna'nın Kuzluca köyüne, Edirne tarafından getirilen Bulgarlar yerleştirilmiştir. Bulgarların köye gelmesiyle Müslümanların huzuru kaçmış ve yerlerinden sürülme tehdidiyle karşı karşıya kalmışlardır¹⁵⁴.

Şarki Rumeli'nin 1885 yılında Bulgaristan'a ilhak edilmesiyle Müslümanlara yönelik zulüm ve baskı daha da artmıştır. Müslüman ahali kendilerine göç izni verilmesi için Babıâli'ye müracaat etmişlerdir. Eğer izin verilmezse 740.000'den fazla Müslümanın "*mahv ve yok*" olacağını öne sürmekteydiler. Osmanlı hükümetinin, ahalinin daha fazla zarara uğramasını önlemek için göçü kolaylaştırmaktan başka çaresi yoktu. Bundan hareketle göç edenlere kolaylıklar sağlamak amacıyla, mevcut Muhacirin Komisyonu'ndan ayrı olarak padişahın riyasetinde bir komisyon daha kuruldu. Göç edecek ahalden takriben 160.000 kadarı serhad vilayet olan Edirne ve Selanik'i madde ve manevi açıdan kuvvetlendirmek amacıyla bu bölgelerdeki boş arazilere yerleştirilmiştir. Geri kalan muhacirler ise Aydın, Karesi ve Hüdavendigâr vilayetlerine iskân edilecekti¹⁵⁵.

Osmanlı hükümeti muhacirlerin zor durumda kalmamaları ve yollarda perişan olmamaları için sürekli önlemler almaya çalışıyordu. Mart 1888'de Varna Tüccar Vekâleti'nin yazısına istinaden belirli vakitlerde İdare-i Amire veya Tersane-i Amire'den Varna'ya bir posta vapuru konulması için Dahiliye Nezareti nezdinde çalışmalar başladı. Bahriye Nezareti'nin, Silistre'den Deliorman'a gelenlere yönelik düşünülen bu hizmet için, buralara yeterince muhacir gelmediği, muhacir komisyonu tarafından gönderilecek vapurun masraflarına hâsi-

¹⁵¹ BOA. HR. SYS.305/122: İdare-i Muhacirin Komisyonu'ndan Hariciye Nezareti'ne tahrirat (12 Ocak 1881).

¹⁵² BOA. HR. SYS. 305/62: Manastır vilayetinden Başvekâlet'e tahrirat (5 Nisan 1882).

¹⁵³ Nedim İpek, *ayrı eser*, s.152.

¹⁵⁴ BOA. HR. SYS. 306/276: Varna muallim mektebi reisinden Bulgaristan'daki Osmanlı komiserine tahrirat (12 Aralık 1884).

¹⁵⁵ Nedim İpek, *ayrı eser*, s.151.

latinin yetmeyeceği babında görüş belirtmesi üzerine bundan vazgeçilmiştir¹⁵⁶.

Baskılara karşı yılmayan ve durum düzeler umuduyla yerlerinde kalmayı tercih eden Müslümanları, Bulgar zaptiyeleri köylerden ve mahallelerden toplayıp göçe zorluyorlardı¹⁵⁷. Nitekim Bulgaristan ve Şarki Rumeli'den Mart 1886-Şubat 1887 tarihleri arası 11.715, Mart 1891-18 Ocak 1892 tarihleri arası 17.646 ve 1897-1898 tarihleri arası da 2972 kişi İstanbul'a göç etmiştir. Balkanlar'dan gelen toplam göçlerin %68.88 ini Bulgaristan ve Şarki Rumeli'den gelen Müslümanlar teşkil etmektedir. Bulgaristan istatistiklerine göre 1893-1902 yılları arasındaki on yıllık barış devresinde 70.603 kişi Türkiye'ye göç etmiştir¹⁵⁸

1903 yılından sonra da Müslümanlara yönelik suikast, gasp ve zulüm sonucu göç hareketi devam etmiştir. Türk-Bulgar ilişkilerinin durgun olduğu dönemlerde bile her yıl ortalama 7000 kadar göçmen gelmiştir. 1883 yılında ayda 70.000 kadar göçmen gelirken yirmi yıl sonra bu rakam ayda 7000 dolayına düşmüştür. Bulgaristan Prensipliği'nin kurulmasından 1912-13 Balkan savaşlarına kadar devam eden 25 yıl boyunca Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler hiç kesilmeden sürmüştür¹⁵⁹. Balkan savaşlarında yaklaşık bir milyon kadar Rumeli Türk'ü yerlerinden sökülüp atılmış, bunların 200.000'i savaş sırasında katledilirken, gerisi Anadolu'ya göç etmiştir. Yine 1912 yılında Türkiye'ye göç eden 180.883 kişiden, 115.883'ü Bulgar işgali ve mezalimi sonucu göç eden Müslümanlardan oluşmaktadır. 1885 ile 1923 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye toplam 500.000 kadar Türk göç etmek zorunda kalmıştır¹⁶⁰.

¹⁵⁶ BOA. HR. SYS. 306/210: Sadaret'ten Hariciye Nezareti'ne tahrirat (3 Man 1888).

¹⁵⁷ BOA. HR. SYS. 306/206: (29 Mart 1889); HR. SYS. 306/162: Bulgaristan Komiserliği'nden sadarete tahrirat (5 Kasım 1902).

¹⁵⁸ Nedim İpek, *aynu eser*, s.153

¹⁵⁹ Bilal Şimşir, *aynu makale*, s.52.

¹⁶⁰ Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, Ank.1993. s.63.

SONUÇ

XVIII. yüzyılın ikinci yansından itibaren Osmanlı Devleti'nin siyasi, sosyal ve askeri açılarından gerilemeye başlaması ile Balkanlar'daki farklı milletler üzerindeki "*Türk hâkimiyet ve otoritesi*" öncekine nispetle zayıflamaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin her geçen gün kan kaybettiğini fark eden Rusya, İngiltere, Fransa ve Avusturya gibi büyük devletler Balkanlar'daki Osmanlı coğrafyası üzerinden "*pay almak*" üzere geleceğe yönelik plânlar yapmaya başlamışlardır. 1789 Fransız ihtilalinin getirdiği "*hürriyet*", "*eşitlik*" ve "*adalet*" kavramları Osmanlı Devleti'ni bölmek ve parçalamak üzere bu devletlerin eline birer sihirli silah olarak geçmiştir. Bu maksada müsteniden Rusya, "*Panslavizm*" politikası izleyerek Balkanlar'daki Sırp ve Bulgarları müstakil devletler olma düşünceleri doğrultusunda yönlendirmeye çalışmıştır. Diğer Avrupalı devletler de bir taraftan Rusya'nın Balkanlar'daki "*fesat ve irtikaplarına*" müsamahakâr davranırlarken, diğer taraftan da menfaatleri gereği idari ve sosyal açıdan Osmanlı devletini zora düşürme yollarını araştırarak değişik kazançlar elde etmeye çalışmışlardır. 1815'te toplanan Viyana Kongresi'nde, katılımcı devletlerin ağızlarında gevelediği "*şark meselesi*" senaryoları ile Osmanlı devletini parçalamaya yönelik hayaller kurulup planlar yapılmış ve ittifaklar oluşturulmuştur. Uygulanmasına karar kılınan müttefik plana göre Osmanlıların "*kesinlikle*" Balkanlar'dan kovulması kararlaştırılmıştır.

XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti açısından, vücudu parça parça kesilerek planlı şekilde ölüme terk edilen adamın durumuna benzemektedir. İşte Bulgaristan, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri elinde bulundurduğu önemli bir vilayeti durumundadır. Sıcak denizlere inme hayalindeki Rusya, Slav ırkına mensup olma kozunu da kullanarak, ayrı bir devlet olma vaadiyle ve "*şark meselesinin bir aşaması olarak*" Bulgarları isyana teşvik etmeye başlamıştır. Çeşitli idari ve sosyal düzenlemelerle birçok Bulgar isyanını bastıran Osmanlı devleti, dış destekli ve organize hareketleriyle milletlerarası bir boyut kazanan 1876 isyanını önleyememiştir.

İşte 1876 İstanbul Konferansı ile temelleri atılan Bulgar Devleti, 1878 Berlin Andlaşması ile bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Diğer milletlerden arındırılmış, Slav unsura dayalı bir devlet oluşturabilmek için 93 harbi esnasında Ruslarca başlatılan Türkleri "*sinekler gibi kırma*" ve "*yoketme*" siyaseti daha sonra Bulgarlar tarafından devam ettirilmiştir. Bulgaristan'da, 93 harbinden sonra şiddetli bir soy kırım ve sürgün politikaları izlenmeye başlanmıştır. Bulgar zulmünü durdurmak üzere Osmanlı hükümetinin, Emaret idaresi ve büyük devletler nezdindeki diplomatik girişimlerinden hiç bir netice çıkmamıştır. Avrupalı devletler Bulgaristan'daki "*Türk katliamı*"na

karşı olduklarını beyan ederlerken, katliamı teşvik edercesine Bulgaristan'a baskı yapmamakla olaya seyirci kalmışlardır.

Şark meselesinin bir aşaması da ne pahasına olursa olsun Balkan topraklarının Türklerden arındırılmasıdır. Bulgarların yaptığı, bu işi başarmaya katkıda bulunmaktan başka bir şey değildir. Ayrıca, Balkanlar'daki Müslüman nüfusun "katliam" ve "sürgün" yoluyla azalması Osmanlı toprakları üzerinde menfaatleri bulunan devletlerin işini de kolaylaştırmış olacaktır. Siyasi, ekonomik ve askeri güçlere sahip olan Avrupalı devletlerin bu tür hesaplar içinde olmaları, Osmanlı Devleti'nin de bu güçlerden yoksun olması sebebiyle, Bulgar vahşetine dur diyecek herhangi bir güç kalmamıştır. Balkan harbi sonuna kadar aralıksız göç dalgası devam etmiş ve hesabını kimse'nin soramadığı Bulgarlarca katledilen yüz binlerce masum insan Bulgar katliamına maruz kalmıştır.

Balkan harbinden sonra da Bulgaristan'dan Anadolu'ya yönelik göç hareketleri günümüze kadar çeşitli aralıklarla devam etmiştir.